

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Nikola Vargová

**Přístup ruské zahraniční politiky k regionu Blízkého
východu 1991–2014**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Žídková Ph.D., M.A.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 28. dubna 2015

.....

Nikola Vargová

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce Mgr. Markétě Žídkové PhD., M.A. za cenné připomínky, velmi vstřícný přístup a ochotu během psaní této bakalářské diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině a blízkým za podporu během celé doby mého studia.

Obsah

Úvod	5
1. Východiska ruské zahraniční politiky a region Blízkého východu. Teoretické ukotvení	10
1.1 Východiska a institucionální struktura ruské zahraniční politiky.....	10
1.2 Vymezení regionu Blízkého východu	13
1.3 Blízký východ jako strategický region.....	14
1.4 Oblasti zájmů Ruska na Blízkém východě.....	15
1.4.1 Geopolitická sféra zájmů	16
1.4.2 Ekonomická sféra zájmů.....	17
1.4.3 Kulturní a náboženská sféra zájmů.....	19
2. Rusko a Blízký východ v Jelcinově éře.....	21
2.1 Charakteristika ruské zahraniční politiky vůči Blízkému východu, 1991–1999.....	21
2.2 Rusko a Írán, 1991–1999.....	24
2.3 Role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu, 1991–1999	28
3. Rusko a Blízký východ v Putinově éře.....	32
3.1 Charakteristika ruské zahraniční politiky vůči Blízkému východu, 2000–2014.....	32
3.2 Rusko a Írán, 2000–2014.....	35
3.3 Role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu, 2000–2014	39
3.4 Srovnání	42
Závěr.....	45
Literatura.....	49
Seznam použitých zkratk	59
Abstrakt	60
Abstract.....	61

Úvod

Oblast Blízkého východu je v posledních letech místem velmi dynamických proměn, ať už z hlediska politického, náboženského nebo ekonomického. V současnosti je region sužován působením islamistické teroristické organizace Islámský stát, v době přibližně před pěti lety zase země Blízkého východu zasáhla vlna protivládních protestů, které dostaly souhrnné označení „arabské jaro“. Blízký východ byl však již v éře bipolární konfrontace neklidnou oblastí, protože se stal arénou pro politické soupeření mezi dvěma hegemony, kterými byly Spojené státy americké (USA) a Sovětský svaz (SSSR). Počátkem 90. let 20. století však s koncem bipolárního konfliktu došlo k výrazné proměně mezinárodního prostředí, které již více nebylo charakteristické bipolaritou, a tento stav významně ovlivnil i region Blízkého východu, který se najednou potýkal s menší pozorností ze strany velmocí. 90. léta však byla poznamenána opětovnou snahou USA i Ruské federace o zahraničněpolitický návrat do této oblasti.

Zahraniční politika Ruské federace se po rozpadu SSSR na počátku 90. let vyznačovala jistou nekoordinovaností a bylo nutné ji reformovat jak z hlediska institucionálního, tak z hlediska obsahového. Teoretické vymezení ruské zahraniční politiky bylo učiněno v roce 1993 vydáním prvního zahraničněpolitického konceptu Ruské federace. V tomto dokumentu byl do sféry zájmu ruské zahraniční politiky zařazen i region Blízkého východu. Právě přístup zahraniční politiky Ruské federace vůči oblasti Blízkého východu je tématem této práce, která je časově vymezena lety 1991–2014, přičemž hraniční rok 1991 vyjadřuje vznik Ruské federace, ke kterému došlo přesně 25. prosince. Práce se zabývá faktory, které vedou ruskou zahraniční politiku k zaměření na oblast Blízkého východu a které lze rozdělit do několika kategorií. Obsahem práce je také rozbor ruských zahraničněpolitických konceptů, přičemž je sledováno, jak tyto dokumenty nahlízejí na region Blízkého východu. Zohledňovány jsou rovněž domácí faktory, které ovlivňovaly vývoj ruské zahraniční politiky k Blízkému východu. Přístup ruské zahraniční politiky k blízkovýchodnímu regionu je pak v této práci úžeji zaměřen na vztahy Ruska s Íránem a na roli Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu.

Cílem práce je objasnit důvody, které vedou k orientaci ruské zahraniční politiky na region Blízkého východu. Následně jsou tyto důvody sledovány na příslušných

analýzách vývoje rusko-iránských vztahů a role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu. V práci je také pozorována dynamika rusko-iránských vztahů a vývoj pozice Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu s důrazem na vnitropolitické faktory, které měly vliv. V přímé souvislosti s cílem si práce klade několik výzkumných otázek. Hlavní výzkumné otázky této práce zní následovně: *Jaké důvody vedou ruskou zahraniční politiku k orientaci na oblast Blízkého východu? Jaké zájmy Rusko v této oblasti sleduje?* Dále jsou stanoveny další dvě doplňující výzkumné otázky, které si práce klade za cíl zodpovědět ve druhé a třetí kapitole: *Jakým směrem se ubíraly vztahy Ruska a Íránu? Jak se vyvíjela pozice Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu?*

Důvodem ke zvolení Íránu k analýze vzájemných vztahů s Ruskem je strategická důležitost tohoto státu pro Ruskou federaci v blízkovýchodním regionu. Írán se stal po skončení bipolární konfrontace jedním z klíčových spojenců Ruska na Blízkém východě, přičemž prosperita z udržování dobrých vzájemných vztahů je oboustranná. Významná je též jaderná problematika Íránu, ve které se Rusko jako jedna z velmocí aktivně angažuje a která je na mezinárodním poli aktuálním a diskutovaným tématem. Právě jaderná otázka Íránu je určujícím faktorem v rusko-iránských vztazích, a tudíž je jí v práci věnována patřičná pozornost.

Postavení Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu je druhým tématem, které bylo zvoleno k zobrazení ruské zahraniční politiky na Blízkém východě. Izraelsko-palestinský konflikt je stěžejním sporem Blízkého východu již po několik desetiletí a nic nenasvědčuje jeho brzkému a dlouhodobému vyřešení. Jedná se o neoddělitelnou součást bezpečnostní agendy Blízkého východu, kterou nelze v souvislosti s charakteristikou tohoto regionu vynechat. Rusko se v izraelsko-palestinském konfliktu angažuje jako garant a účastník blízkovýchodního mírového procesu. Na postavení a chování Ruska v tomto mírovém procesu lze rovněž dobře vysledovat ruské zájmy na Blízkém východě, které jsou ovlivněny speciálním vztahem Ruska k Izraeli, ale i vazbami k arabským státům.

K naplnění cíle práce a k zodpovězení výzkumných otázek je v práci využit diachronní přístup komparativní metody, který poskytuje možnost věnovat se vývoji určitého zvoleného jevu v delším časovém úseku. Jedná se o porovnání tohoto jevu ve dvou časových úsecích, které je nutné si vymezit. (Říchová 2012: 21) V této práci je sledován vývoj přístupu ruské zahraniční politiky k regionu Blízkého východu

s důrazem na vývoj rusko-iránských vztahů a na vývoj pozice Ruska v řešení izraelsko-palestinského konfliktu, včetně faktorů, které měly vliv. Toto sledování je uskutečňováno z pohledu diplomatického a probíhá ve dvou následujících časových etapách. První časový úsek se pohybuje v rozmezí let 1991–1999, kdy prezidentskou funkci v Ruské federaci zastával Boris Jelcin. V roce 1999 z této funkce na základě extrémně nízké důvěry občanů rezignoval a na post úřadujícího prezidenta nastoupil tehdejší předseda vlády Vladimir Putin. Druhé časové období je vytyčeno lety 2000–2014, kdy Ruské federaci politicky dominoval a v současné době stále dominuje V. Putin, a to i přesto, že v letech 2008–2012 nevykonával funkci prezidenta. V roce 2000 byl V. Putin řádně zvolen prezidentem Ruské federace a v roce 2004 byl zvolen znovu. Poté následovalo čtyřleté období ve funkci předsedy vlády, protože ruská ústava neumožňuje tři prezidentská funkční období po sobě, post prezidenta zatím zastával Dmitrij Medvěděv. V roce 2012 se již V. Putin opět mohl ucházet o prezidentský úřad, učinil tak a ve volbách zvítězil.

Práce je strukturována do tří hlavních kapitol, které jsou následně rozděleny do několika podkapitol. První kapitola se věnuje teoretickému ukotvení ruské zahraniční politiky a regionu Blízkého východu. V úvodu je pozornost věnována počátkům ruské zahraniční politiky bezprostředně po vzniku Ruské federace a počáteční fázi působení prvního ruského ministra zahraničí Andreje Kozyreva, kterou lze datovat do přelomu let 1992/1993. V té době totiž došlo k redefinici národních zájmů Ruska, a tudíž k pozměnění ruské zahraniční politiky. Cílem je vykreslení mezinárodní situace Ruska po skončení studené války a vystižení východisek a směru, kterým se začala nově nastavená zahraniční politika Ruska ubírat. Zachycení tohoto vývoje je totiž přínosné pro lepší pochopení pozdějších událostí. Dále je nastíněna institucionální struktura ruské zahraniční politiky. Poté se text první kapitoly zabývá geografickým vymezením regionu Blízkého východu a jeho stručné charakteristice, a to zejména v pojmech geopolitiky a strategie. Závěrem jsou analyzovány sféry zájmů Ruska v blízkovýchodním regionu, které jsou rozděleny celkem do tří kategorií. Jedná se o sféru geopolitickou, ekonomickou a kulturně-náboženskou. Cílem podkapitoly pojednávající o těchto oblastech zájmu je tedy uvést a popsat stěžejní priority, které Rusko v tomto regionu má.

Druhá kapitola, která se časově pohybuje v rozmezí let 1991–1999, se nejprve zabývá ruskou zahraniční politikou vůči Blízkému východu z širšího pohledu a volně tak navazuje na část první kapitoly, která se věnuje teoretickému ukotvení ruské zahraniční politiky. Pozornost je věnována popisu zahraničněpolitického konceptu z roku 1993, především jeho části o Blízkém východu. V centru zájmu jsou také faktory na ruské domácí politické scéně, které do jisté míry ovlivňovaly přístup ruské zahraniční politiky k Blízkému východu v době, kdy stál v čele Ruska B. Jelcin. Následně se druhá kapitola zabývá vývojem vztahů mezi Ruskem a Íránem v uvedeném období a zachycením témat, která určovala ruskou zahraniční politiku vůči Íránu. Poslední část druhé kapitoly zkoumá roli Ruska v řešení izraelsko-palestinského konfliktu v době prezidentství B. Jelcina s přihlédnutím k ruským zahraničněpolitickým zájmům, jak ve vztahu k Izraeli, tak i k arabským státům.

Závěrečná třetí kapitola je časově vytyčena lety 2000–2014 a začíná analýzou zahraničněpolitických konceptů, které byly vydány po roce 2000. Jedná se o celkem tři dokumenty z let 2000, 2008 a 2013, které se staly základem pro uskutečňování zahraniční politiky Ruska v 21. století. Cílem je přiblížit pohled těchto konceptů na region Blízkého východu, případně zachytit změnu přístupu nebo přeformulování priorit Ruska v tomto regionu. Poté je pozornost věnována vývoji rusko-íránských vztahů po odchodu B. Jelcina z prezidentského úřadu, především jaderné otázce Íránu, ve které se Rusko angažuje. Poté je v uvedeném časovém období analyzována pozice Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu. Závěr třetí kapitoly je pak věnován srovnání přístupu ruské zahraniční politiky vůči Blízkému východu v období B. Jelcina (1991–1999) a v období V. Putina (2000–2014), včetně vztahů Ruska k Íránu a k izraelsko-palestinskému konfliktu, a to z diplomatického hlediska.

Ke zpracování tématu práce byly využity především zahraniční zdroje dostupné v anglickém jazyce, protože v české odborné literatuře není téma ruské zahraniční politiky ve vztahu k regionu Blízkého východu komplexně zpracováno. V textu je pracováno se zdroji primárními i sekundárními. Mezi primární zdroje lze zařadit zahraničněpolitické koncepty Ruské federace od roku 1993 do roku 2013, které jsou analyzovány ve druhé a třetí kapitole práce. Jejich nedostatkem je však přílišná obecnost a stručnost, s výjimkou prvního zahraničněpolitického konceptu z roku 1993, který tomuto popisu neodpovídá. Dalšími primárními zdroji jsou rezoluce vydané

Radou bezpečnosti Organizace spojených národů (RB OSN), které se týkaly jaderné problematiky Íránu. Významnými zdroji informací o problematice vztahu Ruska a Blízkého východu jsou články v odborných časopisech jako je *Middle East Policy*, *Middle East Quarterly*, *Digest of Middle East Studies* a další. Zejména odborné články amerického politologa Roberta Freedmana představují podstatný zdroj informací, především kvůli své komplexnosti a vystižení důležitých souvislostí. Jejich nedostatkem se však může jevit značná obsahová podobnost citovaných článků R. Freedmana. Neméně podnětnými jsou odborné texty Marka N. Katze, které se věnují ruské zahraniční politice vůči Íránu nejen v nukleární oblasti. Informace byly taktéž čerpány z analýz zpracovávaných autory, kteří působí pod think tankem *Carnegie Moscow Centre*, jenž se věnuje mezinárodním vztahům, mezinárodní bezpečnosti, zahraniční politice, ekonomii atd. Mezi autory z této organizace, jež byli citováni v této práci, patří Alexei Malašenko, Dmitrij Trenin a Marwan Muasher, jejichž analýzy mají dlouhodobé světové renomé.

Ačkoli většinu zdrojů této práce tvoří odborné články a analýzy dostupné například z elektronických databází, znalosti byly čerpány také z knižních publikací. Monografie posloužily především v první kapitole práce, která se zčásti zabývala vymezením a charakteristikou regionu Blízkého východu. Jedná se například o monografie Daniela Dillera nebo Dona Peretze, které se však vyznačují nejednoznačným vymezením regionu Blízkého východu. Z českých zdrojů, ze kterých je v této práci čerpáno, lze zmínit například publikaci Luboše Kropáčka s názvem *Blízký východ na přelomu tisíciletí* nebo dílo *Jelcinova epocha 1988–2000* z roku 2003, které bylo zhotoveno kolektivem autorů. Z řad českých autorů je také možno uvést experta na izraelsko-palestinský konflikt Marka Čejku. Zdrojem je též monografie z roku 2009 s názvem *Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*, jejímž autorem je samotný bývalý ruský ministr zahraničí a premiér Jevgenij Primakov. Tato monografie je však v konečném důsledku použita minimálně, protože je zatížena svou neobjektivitou. K doplnění informací o vojenských konfliktech, které se odehrávaly na Blízkém východě, byla citována renomovaná publikace českého autora Vladimíra Nálevky s názvem *Světová politika ve 20. století (II.)*.

1. Východiska ruské zahraniční politiky a region Blízkého východu.

Teoretické ukotvení

Před samotnou analýzou ruské zahraniční politiky vůči Blízkému východu je nezbytné se nejprve stručně seznámit s východisky a institucionální strukturou ruské zahraniční politiky. Úvod této kapitoly je věnován počátkům ruské zahraniční politiky bezprostředně po vzniku Ruské federace, tedy přibližně od konce roku 1991. Následuje teoretické ukotvení regionu Blízkého východu, které spočívá v jeho geografickém definování a rovněž v jeho charakteristice, přičemž je kladen důraz především na geopolitické hledisko. Závěrem jsou uvedeny a popsány stěžejní priority Ruska na Blízkém východě, které jsou rozděleny do tří kategorií.

1.1 Východiska a institucionální struktura ruské zahraniční politiky

Konec bipolární konfrontace na počátku 90. let nevyhnutelně vedl ke změně mezinárodního prostředí, které už nadále nebylo příznačné dvěma proti sobě soupeřícími bloky. Postupné demokratizační procesy v jednotlivých sovětských satelitech a samotný zánik SSSR v roce 1991 vedl k rozdrobení a zániku tzv. východního bloku. Nově vzniklá Ruská federace¹ byla hned od začátku postavena do nelehké situace, kdy musela reagovat na toto nové mezinárodní uspořádání a zároveň musela řešit vnitřní ekonomickou a sociální krizi.

Rozpad SSSR byl pro Rusko historickým zlomem, protože se muselo vyrovnávat se ztrátou 24 % území, které najednou patřilo 15 novým nástupnickým státům, které už byly nezávislé na Rusku. (Arbatov 1993: 6) Ačkoli i po této územní ztrátě bylo Rusko, co se týče rozlohy, stále největší zemí světa, bylo konfrontováno s novými geografickými parametry a s tím související novou strategickou pozicí. Kromě ztráty území se muselo Rusko vyrovnávat i se ztrátou populace, kdy se 25 milionů Rusů ocitlo mimo nově vytyčené hranice Ruské federace. (Deschepper 2013: 2) Rusko bylo po sovětském kolapsu zbaveno svých geopolitických a ideologických jistot, které tvořily jádro politiky SSSR, a muselo se soustředit na zodpovězení zásadních otázek ohledně jeho vztahu k nastolenému postbipolárnímu světovému řádu a ohledně jeho

---

¹ Ruská federace je jedním z nástupnických států SSSR.

nové identity. S těmito fakty souvisela nutnost reformulovat novou zahraničněpolitickou vizi. (Mankoff 2009: 11)

Nástrojem, který měl Rusku pomoci s nalezením nové mezinárodní identity a s vytvořením nové zahraničněpolitické strategie, měla být geopolitika, která po studené válce zažívala svoje obrození i v západních zemích. Po vzniku Ruské federace se objevila řada akademických textů a debat o vzájemné interakci geografických faktorů a politiky, které zdůrazňovaly, že pokud chce být Rusko v postsovětské éře tzv. „great power“ neboli velmocí, musí si udržet svůj strategický vliv v prostoru Eurasie². (Berryman 2012: 537) Obraz Ruska jako velmoci je hluboce zakořeněn v ruské historii, přičemž tyto ruské velmocenské ambice jsou zdůvodňovány takovými atributy, jako je rozsáhlé území, bohatá historie a kultura, obyvatelstvo a surovinové bohatství. (Deschepper 2013: 4)

V otázce ideologického směřování se však ruská zahraniční politika z počátku nevydala cestou eurasianismu. Zvítězila linie, kterou od roku 1992 prosazoval první ministr zahraničních věcí Ruské federace Andrei Kozyrev. Jednalo se o tzv. atlanticismus, který spočíval v orientaci Ruska na úzkou spolupráci se Západem. Rusko si od spolupráce s rozvinutými průmyslovými zeměmi Západu slibovalo rychlejší hospodářskou transformaci a demokratizaci. (Malcolm, Pravda 1996: 540–541) Prozápadní politiku A. Kozyreva podporoval hlavně ruský prezident B. Jelcin a jeho spolupracovníci, například Gennady Burbulis, Yegor Gaidar nebo Mikhail Poltoranin, kteří však neměli předchozí zkušenost se zahraniční politikou a zaměřovali se pouze na ekonomickou stránku zahraniční politiky. (Arbatov 1993: 9)

Ačkoliv A. Kozyrev tedy nezvolil cestu eurasianismu, taktéž pracoval s konceptem Ruska jako velmoci. Na mezinárodní scéně opakoval, že Rusko je předurčeno k tomu být velmocí, avšak zároveň si uvědomoval slabost Ruska, které se v průběhu transformace ocitalo v hluboké ekonomické³, sociální i politické krizi. (Deschepper 2013: 3–4) K dosažení velmocenského statutu měla Rusku pomoci právě

---

² Mezi prvními definoval Eurasii, jako oblast odlišenou od Evropy a Asie, ruský filozof a historik Nikolaj J. Danilevskij v 19. století. Eurasii vymezil jako rozsáhlou souvislou pevninu, která je ohraničena velehorami (Himaláje, Kavkaz a Alpy), oceány (Severní ledový, Tichý a Atlantský) a moři (Černé, Středozemní a Kaspické). V jejím středu se pak nachází ohromná rovinatá step. (Schmidt 2005: 90)

³ Ekonomické problémy Ruska se projevovaly nebývalým poklesem produkce, velkým rozpočtovým deficitem, prudkou inflací, růstem zahraničního dluhu a poklesem v rezervách zlata. Všechny tyto faktory měly dopad na společnost a vedly k extrémní závislosti Ruska na mezinárodních organizacích jako je Group of Seven (G7), Mezinárodní měnový fond a Světová banka. (Arbatov 1993: 7)

intenzivní spolupráce se Západem, konkrétně s USA, Severoatlantickou aliancí (NATO) a Evropou. Ačkoli vztahy se zeměmi bývalého SSSR byly Ruskem také označovány za prioritní, ocitly se díky prozápadní politice A. Kozyreva spíše v pozadí. Ze stejného důvodu byly zpočátku upozaděny i zahraničněpolitické vazby se zeměmi z regionu Blízkého východu, Asie a tzv. třetího světa. (Deschepper 2013: 6–7)

Budování nové zahraniční politiky Ruska s sebou obnášelo jak změnu zahraničněpolitické doktríny, tak změnu institucionální struktury. Zatímco v období SSSR byla iniciace zahraniční politiky čistě v rukou stranické nomenklatury, především Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS), bezprostředně po vzniku Ruské federace nastalo zmatení, v čí kompetenci se zahraniční politika ocitá. (Arbatov 1993: 8) Primárním institucionálním aktérem ruské zahraniční politiky se stalo Ministerstvo zahraničních věcí. B. Jelcin důležitou roli tohoto ministerstva jako hlavního koordinátora ruské zahraniční politiky vyzdvihoval v dekretch, které vydal v roce 1992 a 1995. V souladu s tím ministři zahraničí A. Kozyrev a J. Primakov centrální roli Ministerstva zahraničí v rozhodování ctíli a snažili se ji chránit. (Lo 2002: 31)

Do kompetencí Ministerstva zahraničí se však snažilo zasahovat i Ministerstvo obrany a Ministerstvo vnitra. Vliv na zahraniční politiku ze strany institucí jako je armáda, Ministerstvo vnitra nebo bezpečnostní a zpravodajské služby byl uskutečňován skrze meziresortní orgány, kterými byly Bezpečnostní a Obranná rada. Podceňován by také neměl být vliv ekonomických aktérů na zahraniční politiku, který byl posilován úzkým vztahem mezi vládními a obchodními zájmy. Rostoucí význam ekonomických aktérů se projevoval například u činnosti Rosvooruzhenie⁴, která často uzavírala zbrojní kontrakty v rozporu s Ministerstvem zahraničí a Ministerstvem obrany. Stejně se chovalo také Ministerstvo pro atomovou energii, které prosazovalo svou vlastní samostatnou agendu, a to zejména ve vztazích s Íránem. (Lo 2002: 32–34) Počátky ruské zahraniční politiky tak byly charakteristické chaosem a institucionální krizí, kterou se podařilo plně vyřešit až po roce 2000, kdy do čela Ruské federace nastoupil V. Putin.

Navzdory vymezené institucionální struktuře ruské zahraniční politiky je současná zahraniční politika Ruska řízena především osobou prezidenta V. Putina. Na

---

⁴ Ruská akciová společnost, která působí v oblasti zbrojního průmyslu.

rozdíl od ekonomických témat, kde se Kreml spoléhá na experty, nebo sociální politiky, v rámci níž Kreml velmi naslouchá průzkumům veřejného mínění a snaží se získat co největší podporu pro svou politiku. V zahraniční a bezpečnostní politice však V. Putin činí všechna důležitá rozhodnutí sám s pomocí těch, co mu radí a pomáhají mu implementovat jeho politiku. Putinova zahraničněpolitická rozhodnutí jsou založena na jeho interpretaci ruských národních zájmů a na jeho filozofických náhledech. V. Putin je osobou, bez které nelze učinit žádné zahraničněpolitické rozhodnutí, a jeho názory na zahraniční záležitosti a na místo Ruska ve světě jsou maximálně důležité. (Trenin 2014)

1.2 Vymezení regionu Blízkého východu

Oblast Blízkého východu, pro kterou se dříve v angličtině používal pojem „Near East“, není z geografického hlediska jednoznačně vymezena, jelikož se objevuje řada různých konceptů, které se liší ve vymezení hranic tohoto regionu a ve výčtu států, které do této oblasti spadají. (Peretz 1988: 2) V anglických odborných textech se v současnosti pro oblast Blízkého východu obvykle používá pojem „Middle East“, který nejčastěji zahrnuje prostor, do kterého spadá Írán, Turecko, arabské asijské země a Egypt, někdy také Kypr, Súdán, Libye, podle potřeby též Afghánistán a Pákistán. Poměrně frekventovaný je také název „Middle East and North Africa“. (Kropáček 1999: 13)

Jiný přístup, který pracuje s etnickým kritériem, hovoří o tom, že je-li „Middle East“ definován čistě jen jako region zahrnující arabské země a Izrael, Írán bývá z toho vymezení vylučován. Naopak přístup, který používá náboženské kritérium, tvrdí, že pokud je termín „Middle East“ chápán jako oblast, která zahrnuje Izrael a hlavně muslimské země (včetně Íránu), poté jsou do tohoto výčtu zařazeny i státy severní Afriky (Alžírsko, Tunisko, Maroko, Libye) a dále Súdán, Afghánistán, Pákistán a Turecko. (Diller 1990: 3) V další publikaci se lze zase dočíst, že pojem „Middle East“ pojmenovává oblast od Maroka přes severní Afriku až po Pákistán a od Turecka skrze Etiopii až po Súdán. (Peretz 1988: 3)

V české literatuře se nejčastěji objevují termíny „Blízký východ“, „Blízký východ a Severní Afrika“ nebo „Blízký východ a Střední východ“, přičemž posledně jmenovaný termín rozšiřuje tuto oblast více na východ. (Kropáček 1999: 13) V podstatě lze říci, že v současné době neexistuje konsenzus v oblasti jednoznačného vymezení pojmu „Blízký východ“ a záleží převážně na autorovi, které státy do této kategorie

zařadí. V této práci je používán termín „Blízký východ“, který je zde chápán ve svém širším pojetí, do kterého spadají i státy severní Afriky, nicméně jim v této práci není věnována větší pozornost.

Z hlediska obecné charakteristiky Blízkého východu jde o region, který se vyznačuje velmi bohatou historií a kulturní a náboženskou rozmanitostí. Blízký východ je kolébkou tří světových náboženství – křesťanství, judaismu a islámu. V době starověku to bylo místo, kde vzkvétala egyptská, sumerská, babylonská a asyrská civilizace. Později byla tato oblast součástí nejrůznějších říší (Perská, Arabská, Turecká, Osmanská atd.), které přispěly k dalšímu kulturnímu a civilizačnímu smíšení. (Peretz 1988: 1) Po objevení značných surovinových zásob se Blízký východ stal také strategicky důležitým centrem v mezinárodní ekonomice. V neposlední řadě se jedná ale také o region, který je zasažen častými nepokoji a konflikty. Jedná se například o izraelsko-palestinský konflikt, který lze považovat od konce druhé světové války za ústřední politické téma na Blízkém východě. (Diller 1990: 1) V posledních letech byla tato oblast zasažena tzv. arabským jarem⁵, aktuálnější je však dnes působení extrémistické organizace Islámský stát⁶.

1.3 Blízký východ jako strategický region

Mezi další charakteristiky Blízkého východu jednoznačně patří geopolitická důležitost tohoto regionu. Mezi důvody, jež přispívají k významnosti této oblasti na poli geopolitiky, patří v první řadě geografická poloha regionu, který se nachází na rozmezí tří kontinentů. Tato strategická pozice se projevuje tím, že region protínají světové zásobovací a dopravní trasy. Význam regionu dále spočívá v bohatých zásobách energetických zdrojů. Z hlediska geopolitiky je tento region zajímavý i svou nestabilitou, která je způsobena směsicí různých politických přesvědčení, etnických skupin a náboženství. (Khalil, DeSilva-Ranasinghe 2012: 46)

---

⁵ Pojmem „arabské jaro“ se chápe série protivládních protestů a demonstrací v regionu Blízkého východu, které vypukly na přelomu let 2010/2011 v Tunisku a odtud se dále šířily do ostatních blízkovýchodních zemí. (Muasher 2014)

⁶ Islámský stát je radikální teroristická organizace působící v oblasti Blízkého východu, která v létě 2014 kontrolovala okolo 30 % území Sýrie a Iráku a dále postupuje. Její vedení klade důraz na vytvoření efektivních vojenských sil, které jsou schopny bojovat s regulárními armádami nepřátel. Na dobytých územích ustavuje kvazi-vládní infrastruktury a zavádí právo šaría. (Malashenko 2014)

Důležitost této oblasti si velmoci uvědomovaly také v době bipolární konfrontace, během níž byl region Blízkého východu strategickým místem k soupeření mezi USA a SSSR. Oblast Blízkého východu byla již v dobách existence SSSR viděna jako strategický region, ve kterém je z hlediska geopolitiky velmi výhodné mít určitý vliv. Sovětská zahraniční politika vůči tomuto regionu byla ale zatížena bipolárním viděním a ideologií, což podkopávalo možnost vybudovat relevantní vztahy s blízkovýchodními zeměmi. Nejprve byl sovětským největším spojencem Egypt, ale po zpřetrhání spojeneckých vazeb sovětská zahraniční politika navázala užší vztahy se státy jako je Sýrie, Irák nebo Libye. Primárním účelem sovětské zahraniční politiky bylo podporovat protizápadní síly a podkopat vliv USA v tomto regionu. (Kropáček 1999: 111; Pikayev 2009: 4) Tato snaha už dnes samozřejmě neplatí a současné Rusko se spíše snaží uplatňovat svůj vliv v blízkovýchodních zemích za účelem vlastního ekonomického a politického profitu bez ideologického podtextu.

S koncem studené války došlo ke změně situace i v regionu Blízkého východu. Dosavadní soupeřící světové velmoci v nově nastaveném mezinárodním prostředí zpočátku prokázaly neochotu angažovat se v této oblasti. Hlavním důvodem byla celková slabost a neschopnost na straně Ruska, na straně USA to byla zase nechuť provádět imperiální dohled nad touto oblastí. Ukázkou může být například válka v Perském zálivu⁷, probíhající v letech 1990–1991, která byla čistě lokálním arabským konfliktem nepodněcovaným vnějšími silami a do které ostatní velmoci pod vedením USA pouze zasáhly, aniž by ho podnítlily nebo jakkoli prodlužovaly. (Lewis 1995: 323)

1.4 Oblasti zájmů Ruska na Blízkém východě

Orientace ruské zahraniční politiky na země Blízkého východu nebyla ničím neočekávaným nebo překvapivým, nicméně je třeba uvést faktory, které k této zahraničněpolitické orientaci vedou. Důležité je také podotknout, že vnímání Ruska bylo ze strany zemí Blízkého východu vždy poněkud rozporuplné. Tento negativní obraz Ruska byl z větší části způsoben ruskými vojenskými operacemi v oblasti Kavkazu, kde žije převážně muslimské obyvatelstvo, se kterým muslimské země

---

⁷ Válka v Perském zálivu byla zahájena v červenci 1990 vpádem irácké armády do Kuvajtu, následně Bagdád oznámil jeho anexi. RB OSN uvalila na Irák hospodářské sankce, ale bezvýsledně. Konflikt byl ukončen až společnou akcí mezinárodní koalice v čele s USA s mandátem Organizace spojených národů (OSN), při které došlo k obnovení nezávislosti Kuvajtu. (Nálevka 2000: 92–93)

Blízkého východu zcela pochopitelně vyjadřovaly solidaritu. Například Saúdská Arábie označila Ruskem vedené války v Čečensku⁸ za nehumánní útok na muslimské obyvatelstvo a v rámci Organizace islámské spolupráce (OIC) zastávala pozici ve prospěch čečenských separatistů. (Dannreuther 2012: 547; Malek 2008: 7) Rusko se však usilovně snažilo toto svoje negativní vnímání zvrátit a naklonit si Blízký východ zpět na svoji stranu. Ruskou prestiž na Blízkém východě například zvýšil fakt, že se Rusko rezolutně stavělo proti americké intervenci v Iráku započaté v roce 2003. Rusko se také snažilo upevnit své bilaterální vztahy s blízkovýchodními zeměmi, jejichž základy byly položeny již za SSSR. Objevilo se také úsilí vykreslit Rusko jako multietnickou zemi, která sympatizuje s islámem. (Dannreuther 2009: 2)

Snahy o lepší image Ruska v regionu Blízkého východu úzce souvisí s prioritami, které Rusko v tomto regionu má a které se snaží prosazovat a rozvíjet. V odborných statích zabývajících se ruskými zájmy v regionu Blízkého východu se objevují různé teorie ohledně této problematiky, které se navzájem doplňují, ale i překrývají. Avšak ve většině těchto teorií jsou ruské zájmy a důvody ruské orientace na Blízký východ reflektovány především z hlediska geopolitiky, ekonomiky a také z hlediska vlivu na domácí politiku Ruska.

1.4.1 Geopolitická sféra zájmů

Z pohledu geopolitiky je Blízký východ ze strany Ruska vnímán jako strategická oblast, jejíž význam v nově nastaveném multipolárním mezinárodním prostředí stále roste. Rusko si je také vědomo zvyšujícího se významu zemí jako je Turecko, Írán nebo Saúdská Arábie, ve kterých vidí své potenciální klíčové regionální spojence. I přes neexistující společné hranice je důležité zmínit geografickou blízkost regionu Blízkého východu s jižními hranicemi Ruska v oblasti Kavkazu, kdy vzdálenost mezi čečenským hlavním městem Groznyj na území Ruska a druhým největším městem Iráku Mosulem činí přibližně 966 km. (Trenin 2010: 3–4)

---

⁸ První čečenské válce předcházely v roce 1991 prezidentské volby, ve kterých byl zvolen Džochar Dudajev, který ihned vyhlásil státní suverenitu Čečenska a v březnu 1992 odmítl s Ruskou federací podepsat svazovou smlouvu, což Moskva chápala jako ohrožení územní integrity země. Samotný ozbrojený konflikt vypukl v prosinci 1994, kdy Rusko odstartovalo vojensko-policejní operaci s cílem svrhnout Dudajevův režim a obnovit federální vazby. Válka byla po překvapivém vítězství Čečenců oficiálně ukončena v srpnu 1996 podepsáním tzv. Chasavjurtovských dohod. (Nálevka 2000: 257) Druhá čečenská válka pak probíhala v letech 1999–2009 a skončila porážkou čečenských separatistů.

Právě tato blízkost zemí Blízkého východu představuje pro Rusko jistou bezpečnostní hrozbu, poněvadž Blízký východ je viděn jako zdroj nestability jak pro sebe sama, tak ale i právě pro Rusko. Časté vojenské konflikty, terorismus, růst radikalizace společnosti a především islámu vedou k obavám Ruska, že by se tato sociopolitická nestabilita mohla snadno rozšířit blíže k ruským hranicím. (Kreutz 2002: 52) Za největší hrozbu ze strany Ruska je však považován radikální islám, který nabývá své vyhrocené podoby zvláště na území Blízkého východu, a hlavně jeho šíření směrem na Kavkaz. Obavy se týkají přílivu radikálních islámských myšlenek do Předkavkazska⁹, které je charakteristické svými separatistickými myšlenkami a muslimským obyvatelstvem. Právě zde tkví obava Ruska z toho, že onen importovaný muslimský radikalismus povede v těchto oblastech k podněcování domácího extremismu a k novým snahám o odtržení, což ve výsledku může narušit teritoriální integritu Ruska. (Trenin 2010: 4) Jeden z důvodů, proč se ruská zahraniční politika snaží angažovat v regionu Blízkého východu, spočívá tedy v tom, že Rusko chce kontrolovat tuto oblast s cílem ochránit svou územní celistvost a zabránit dalším podobným konfliktům jako byly války v Čečensku.

Dalším důvodem ruské orientace na Blízký východ z hlediska geopolitiky může být snaha vyvažovat angažování USA v této oblasti. Už zdaleka nejde o vzájemné soupeření mezi těmito dvěma státy jako za studené války, ale Rusko si zkrátka nepřeje, aby USA v regionu Blízkého východu politicky dominovaly. V tomto případě lze říci, že Rusko alespoň zčásti benefituje ze sílícího antiamerikanismu, který je zjevný ve veřejném mínění, jak u inteligence, tak i ve vládních kruzích na Blízkém východě. (Gresh 1998: 71; Kreutz 2002: 57) Tento protiamerický postoj napříč blízkovýchodní veřejností lze přičítat americkým vojenským intervencím vedeným například v Afghánistánu nebo Iráku.

1.4.2 Ekonomická sféra zájmů

Velmi významnou roli v orientaci Ruska na Blízký východ hrají také ekonomické vazby, které se zaměřují hlavně na oblast energetiky a zbrojního průmyslu. Taktika

---

⁹ Předkavkazsko neboli oblast Severního Kavkazu ze správního hlediska náleží Rusku, rozkládají se zde subjekty Ruské federace jako například Krasnodarský kraj, Čečensko, Dagestán atd. Oblast je typická snahami o získání nezávislosti na Rusku.

Ruska v této oblasti spočívá v tendenci navazovat ekonomické vztahy s politicky a ekonomicky izolovanými státy Blízkého východu, na které jsou ze strany ostatních zemí uvaleny ekonomické sankce. Rusku se tak naskýtá možnost byznysu v těchto zemích bez západní konkurence k ruskému zboží. (Dannreuther 2009: 4) Příkladem může být ruská diplomatická snaha v 90. letech v Iráku za vlády Saddáma Husajna o zachování přátelského vztahu s touto zemí a jejím vedením. Cílem měl být ekonomický profit ve formě přednostního přístupu pro ruské firmy v oblasti průzkumu a produkce ropy a zemního plynu. Toto úsilí trvalo až do roku 2003, kdy byly sankce vůči Iráku zrušeny v důsledku svržení S. Husajna z čela Iráku. (Dannreuther 2012: 550) S cílem zabránit invazi USA do Iráku v roce 2003 se J. Primakov setkal se S. Husajnem přesně tři týdny před samotnou americkou operací. Na úkol této své zahraniční mise vzpomíná následujícími slovy:

„Odletěl jsem do Bagdádu po dlouhém nočním rozhovoru s V. Putinem, který mi svěřil naléhavý úkol, jenž spočíval v ústním doručení soukromé zprávy Saddámovi od ruského prezidenta. Tato zpráva vyzývala Saddáma k dobrovolnému odstoupení z prezidentské funkce a k vyhlášení demokratických voleb do iráckého parlamentu. Jelikož se však V. Putin obával, že by Saddáмова rezignace mohla vyvolat domácí nestabilitu v Iráku, dal mi Putin pokyn navrhnout Saddámovi, že by mohl například setrvat alespoň ve své funkci ve straně.“ (Primakov 2009: 320)¹⁰

Je však nezbytné dodat, že Rusko nestaví ekonomické vazby pouze na tomto předpokladu, ale rozvíjí hospodářské vztahy i s umírněnými státy Blízkého východu, poněvadž jsou pro něj také ekonomicky důležité a nenarušují tolik vztahy se západními státy a Izraelem. (Dannreuther 2012: 550)

Rusko jako energetická velmoc vnímá státy Blízkého východu s bohatými zásobami ropy a zemního plynu jako partnery, ale zároveň také jako konkurenty. Rusko sdílí s těmito zeměmi zájem na udržování cen ropy na dostatečně vysoké úrovni a dále má za cíl regulovat hospodářskou soutěž na trhu se zemním plynem. Nejvíce ruské firmy usilují o spolupráci na projektech týkajících se ropy a zemního plynu se státy jako je Irák, Írán, Saúdská Arábie, Libye, Alžírsko a další. (Trenin 2010: 6)

Specifickým odvětvím, ve kterém Rusko velmi spolupracuje s blízkovýchodními zeměmi, je sféra vojenství a zbraní. V případě obchodu se zbraněmi měla Ruská federace na co navazovat, protože export zbraní do arabských zemí Blízkého východu byl započat již v době SSSR. V 70. a 80. letech 20. století byl SSSR dokonce největším

---

¹⁰ Překlad autorky.

dodavatelem zbraní do této oblasti, kdy v roce 1988 dodal zbraně v hodnotě 14,5 miliard dolarů ve srovnání s 12,2 miliardami dolarů ze strany USA. V době bipolárního konfliktu byla motivace k této činnosti však spíše ideologická a politická, lze pochybovat, že jejím cílem byl primárně ekonomický profit. (Kreutz 2002: 54) Tato strategie již však pominula, jak sám uvedl ve svém příspěvku v roce 2008 první místopředseda ruské vlády a nynější vedoucí prezidentské kanceláře V. Putina Sergei Ivanov na bezpečnostní konferenci v Mnichově: „*Opustili jsme ideologické a jiné předsudky. Již více nevyvážíme ideologii, s čímž budete jistě souhlasit. Vyvážíme pouze zboží a kapitál. To je východiskem v našich vztazích s mezinárodními partnery.*“ (Ivanov 2008)¹¹ Současnými příjemci ruských dodávek zbraní a vojenského materiálu jsou hlavně Írán, Sýrie a Alžírsko. (Trenin 2010: 6)

1.4.3 Kulturní a náboženská sféra zájmů

Dalším důvodem, proč se ruská zahraniční politika zaměřuje na region Blízkého východu, jsou kulturní a náboženské vazby Ruska s muslimským a židovským obyvatelstvem. Ačkoli je totiž Rusko z náboženského pohledu převážně křesťanskou ortodoxní zemí, nachází se zde početná muslimská komunita a nezanedbatelný počet rusky mluvících Židů žijících v Izraeli. Tyto vazby mají přímý dopad i na domácí politiku Ruska, proto se ruští političtí představitelé snaží s oběma skupinami udržovat a rozvíjet vztahy na dobré úrovni. (Trenin 2010: 3)

Velikost muslimské populace podle některých údajů dosahuje až 15 %, což činí přibližně 21 milionů muslimů z celkové ruské populace. (Index Mundi 2014) I přes určité antimuslimské cítění v ruské společnosti v souvislosti s čečenskými válkami a teroristickými útoky v Moskvě se ruským muslimům podařilo se vyprofilovat v poměrně vlivnou zájmovou skupinu. Dalším příkladem muslimské občanské aktivity v Rusku může být založení vlastní parlamentní frakce z řad muslimských poslanců v ruském parlamentu (Duma) na jaře 2001, která měla jako jeden z hlavních cílů bránit zájmy Palestinců právě na půdě Dumy. Nadto je v ruské společnosti množství nemuslimů, kteří však z různých důvodů sympatizují s arabským obyvatelstvem. Jedná se například o byznysmeny, kteří mají v oblasti Blízkého východu své ekonomické zájmy, ale i o intelektuály, blízkovýchodní experty a politiky. (Kreutz 2002: 55, 57)

---

¹¹ Překlad autorky.

Dalším pojítkem mezi Ruskem a Blízkým východem je skoro jeden milion Židů pocházejících z Ruska nebo ze SSSR, kteří jsou izraelskými občany a kteří v Izraeli tvoří významnou ruskou diasporu. Na základě této skutečnosti jsou v Izraeli zakládány politické strany reprezentující zájmy Židů se sovětskými nebo ruskými kořeny. Aktivní roli zde sehrál v 90. letech hlavně Natan Sharansky, který stál v čele jedné z těchto stran¹² a dokonce zastával v průběhu své kariéry několik ministerských postů. (Gresh 1998: 70; Dannreuther 2012: 551)

Toto zvláštní kulturní propojení Ruska a Izraele¹³ bylo základem pro vybudování speciálního vztahu mezi oběma zeměmi, což se projevuje například i ve vzájemném zrušení vízové povinnosti, což usnadnilo turismus, ale i obchodní kontakty mezi oběma státy. Rusko s Izraelem jsou velkými obchodními partnery, spolupracují spolu v oblasti boje proti terorismu, v Rusku navíc působí velmi vlivné proizraelské skupiny, jejichž vliv je patrný v ruských médiích. (Dannreuther 2009: 3; Pikayev 2009: 4)

---

¹² Jedná se o stranu Jisra'el ba-alija, jejíž příznivci byli především přistěhovalci z bývalého SSSR. Tato strana zaznamenala svůj první úspěch v parlamentních volbách v květnu 1996, kdy se jí podařilo získat sedm křesel v Knesetu (izraelský zákonodárny orgán). (Freedman 1998: 158)

¹³ Diplomatické vztahy mezi SSSR a Izraelem v době studené války byly přerušeny v roce 1967, spolu se SSSR přerušily s Izraelem diplomatické kontakty všechny země východního bloku s výjimkou Rumunska. (Krupp 2013: 136)

2. Rusko a Blízký východ v Jelcinově éře

Tématem druhé kapitoly je vztah ruské zahraniční politiky k regionu Blízkého východu v letech 1991–1999, což označuje období, kdy post prezidenta Ruské federace zastával B. Jelcin. Nejprve se kapitola věnuje ruskému zahraničněpolitickému konceptu z roku 1993, především jeho části zabývající se Blízkým východem, a domácím faktorům, které měly vliv na vývoj vztahů mezi Ruskem a blízkovýchodními zeměmi. Poté je pozornost směřována konkrétně na rusko-iránské vztahy a na témata, která ovlivňovala ruskou zahraniční politiku vůči Íránu. Závěr této kapitoly se zabývá vývojem pozice Ruska v řešení izraelsko-palestinského konfliktu. V úvahu jsou vzaty ruské zahraničněpolitické zájmy k Izraeli, ale i k arabským zemím.

2.1 Charakteristika ruské zahraniční politiky vůči Blízkému východu, 1991–1999

Se vznikem Ruské federace na samém konci roku 1991 nastal pro ruské politické elity nelehký úkol, který spočíval v radikální transformaci vnitřního fungování země. V popředí zájmu se nacházely zásadní reformy, jejichž účelem bylo zajistit politickou, ekonomickou a sociální stabilitu země a v neposlední řadě také její demokratizaci. Rusko se tedy v několika prvních měsících své existence zaměřovalo především na svou vnitřní politickou situaci a vnější vztahy Ruska s ostatními státy, včetně regionu Blízkého východu, se ocitly spíše v pozadí.

Ve prospěch tohoto tvrzení hovoří i fakt, že nová zahraničněpolitická koncepce Ruské federace byla přijata až v dubnu roku 1993. Tento dokument se stal stěžejním teoretickým základem pro uskutečňování zahraniční politiky Ruské federace, který po celé období prezidentství B. Jelcina nebyl nahrazen novou koncepcí. Panují ovšem názory, že se jednalo o značně nekonkrétní a mnohomluvný dokument, který byl stěží využitelný v praxi. (Jelcinova epocha 2003: 292) Nutno podotknout, že jde opravdu o rozsáhlý souvislý text, který zdaleka není psán pouze formou bodů.

V zahraničněpolitické koncepci Ruska z roku 1993 se nachází vymezení zahraničněpolitických priorit a principů Ruska a jsou zde také popsány klíčové oblasti jeho zahraničněpolitických aktivit, které jsou rozděleny do několika kategorií. Jsou zde uvedeny oblasti jako například USA, Evropa, Asijsko-Pacifický prostor, Latinská Amerika atd. Jednou z těchto kategorií je právě i oblast Blízkého východu, jejíž význam

pro Rusko je zde vymezen v geopolitických a strategických termínech. Součástí textu je také vyjmenování a popsání základních priorit Ruska v této oblasti:

„Mezi primární zájmy Ruska v tomto regionu patří stabilizace situace na Blízkém východě. Proto bychom měli pokračovat v naší aktivní snaze zaměřené na urovnání arabsko-izraelského konfliktu, měli bychom přimět obě strany k dosažení vzájemně akceptovatelných dohod s využitím našeho statutu sponzora mírového procesu a se zachováním naší role jako iniciátora urovnání. K dosažení tohoto cíle je však velmi důležité zlepšit naše rozhovory s arabskou stranou i s Izraelem.“ (Melville, Shackleina 2005: 56)¹⁴

V souvislosti s izraelsko-palestinským konfliktem Rusko zdůrazňuje své kontakty s Organizací pro osvobození Palestiny (OOP) ještě z dob SSSR, díky kterým může kladně přispět k mírovému procesu. Dále Rusko jako stálý člen RB OSN prohlašuje, že díky tomuto svému statutu může zabránit porušování mezinárodního práva v tomto regionu a zabránit tak podobným incidentům jako byla válka mezi Íránem a Irákem¹⁵ nebo irácká agrese vůči Kuvajtu. (Melville, Shackleina 2005: 55–56)

V konceptu z roku 1993 je taktéž zmínka o tom, že je ruským zájmem předejít rozšiřování zbraní hromadného ničení, raketových střel, raketové technologie a konvenčních zbraní na území Blízkého východu. Hned vzápětí se však dodává, že je nutné přihlížet k ruským obchodním zájmům ve zbrojním průmyslu, čímž se předchozí souvětí stává velmi diskutabilním. Obchodní, ekonomické a investiční kapacity zemí Blízkého východu se také ocitají ve středu zájmu Ruska a v tomto ohledu je zde zdůrazněno, že spolupráce by měla být rozvíjena především s arabskými státy Perského zálivu. (Melville, Shackleina 2005: 56) Pozornost ze strany konceptu je věnována také samotnému Izraeli:

„V rámci nové blízkovýchodní politiky Rusko již nadále nečelí žádným omezením v rozvoji vzájemných vztahů s Izraelem. Snažíme se vytvořit normální komplexní vztahy s Izraelem, včetně politického dialogu a ekonomické spolupráce, a zároveň musíme poměřovat tyto vazby vůči záměru posílit postavení Ruska v regionu jako celku.“ (Melville, Shackleina 2005: 57)¹⁶

V závěru části o Blízkém východu se pak koncept věnuje tématu splácení dluhů Rusku ze strany blízkovýchodních zemí v podobě přímých plateb, dodávek zboží či reinvestováním ve společných projektech. (Melville, Shackleina 2005: 57)

---

¹⁴ Překlad autorky.

¹⁵ Irácko-iránská válka vypukla v září 1980 o sporné území Šatt-al-Arab, které se nachází v Perském zálivu. Tento velmi ničující a vyčerpávající konflikt byl ukončen až v roce 1988, kdy bylo skrze OSN zprostředkováno uzavření příměří mezi oběma zeměmi na základě principu *statut quo ante bellum* (stav jako před konfliktem). (Nálevka 2000: 91–92)

¹⁶ Překlad autorky.

Zájem ruské zahraniční politiky o region Blízkého východu a snaha o návrat Ruska do této oblasti byla ze strany ruského politického vedení evidentní. Svědčí o tom například prohlášení ruského vyslance na Blízkém východě Viktora Posuvalyuka z dubna 1994:

„Rusko jako velmoc má dvě klíčové role na Blízkém východě. Jako blízký sused tohoto regionu a velmoc zde má velmi široké zájmy v oblasti ekonomické, politické, duchovní, náboženské a samozřejmě vojenské. Druhou roli Rusko plní jako stálý člen RB OSN a jako partner USA v blízkovýchodním mírovém procesu.“ (Smith 2002b: 2)¹⁷

V. Posuvalyuk v podstatě ve zkratce shrnul obsah části zahraničněpolitického konceptu, která se věnovala oblasti Blízkého východu. Naplňování těchto cílů však výrazným způsobem ovlivňovala situace na ruské domácí politické scéně v první polovině 90. let.

Uskutečňování ruské zahraniční politiky, nejen vůči regionu Blízkého východu, bylo v době, kdy prezidentský úřad zastával B. Jelcin, značně poznamenáno postojem ruského zákonodárného orgánu – Dumy. V průběhu roku 1992 byla první ruským ministrem zahraničí A. Kozyrevem prosazována vysoce prozápadní a proamerická linie ruské zahraniční politiky, jež měla podporu prezidenta B. Jelcina. Tento atlantistický přístup spočíval například v ruské podpoře sankcí proti irácké agresi v Perském zálivu, v podpoře sankcí proti Libyi nebo v aktivní podpoře arabsko-izraelského mírového procesu. Jednou z výjimek, kdy Rusko zaujalo odlišné zahraničněpolitické stanovisko oproti USA, byl ruský prodej zbraní do Íránu. (Freedman 1997a: 13) Ačkoli napříč ruskou politickou elitou převažoval názor, že je potřeba naprosto změnit konfrontační zahraniční politiku vůči USA známou z dob bipolárního konfliktu, zároveň se objevovaly hlasy, že by ruská zahraniční politika neměla kopírovat tu americkou. Jedním z těchto hlasů byl J. Primakov, v té době ředitel Služby vnější rozvědky, který upozorňoval na odlišnost zájmů Ruska a USA, což mělo vést ke zvolení nezávislého kurzu ruské zahraniční politiky v zemích třetího světa a v muslimských zemích. (Herrmann 1994: 460)

Na přelomu let 1992 a 1993 se v reakci na směr ruské zahraniční politiky v Dumě vyprofilovaly tři vlivné skupiny. Na levém konci spektra stáli tzv. atlantisté, kteří podporovali nastolenou prozápadní politiku A. Kozyreva a B. Jelcina. Uprostřed spočívali tzv. eurasiánisté, kteří požadovali vyvážený přístup ruské zahraniční politiky

---

¹⁷ Překlad autorky.

směrem na západ, ale i na východ (Blízký východ, Dálný východ). Poslední skupinou stojící na pravém okraji spektra byla kombinace komunistů s ultranacionalisty, kteří se vyznačovali jasným odporem k dosavadnímu proamerickému směřování ruské zahraniční politiky. (Freedman 2001: 60) B. Jelcin na rostoucí kritiku prozápadní zahraniční politiky reagoval demisí prozápadního předsedy vlády Jegora Gajdara a jeho nahrazením více centristickým Viktorem Černomyrdinem v prosinci 1992. Dalším Jelcinovým krokem byla otevřená kritika USA ze strany Ruska za obnovené bombardování Iráku. Během roku 1993 také došlo ke zvýšení prodeje zbraní do Íránu. V prosinci 1993 však byla zvolena nová Duma¹⁸, která byla ještě více komunisticky a nacionalisticky naladěná a donutila B. Jelcina k ještě většímu posunu ruské zahraniční politiky k Blízkému východu, který se projevil například zvýšenou intenzitou vztahu Ruska s Irákem. (Freedman 1997a: 14)

Ani všechny tyto ústupky však neodvrátily stále rostoucí opozici, a tak po prosincových volbách do Dumy v roce 1995 situace vyvrcholila v personální výměnu na postu ministerstva zahraničních věcí. Prozápadní A. Kozyrev spolu se svými stejně orientovanými spolupracovníky tuto pozici opustil a na jeho místo byl v lednu 1996 jmenován již zmiňovaný J. Primakov, který prosazoval mnohem striktnější linii zahraniční politiky, která zdůrazňuje ruské národní zájmy a nezávislou pozici Ruska v mezinárodních záležitostech. J. Primakov usiloval vedle udržení dobrých vztahů se Západem také o obnovení vztahů se zeměmi směrem na Východ (Čína, Dálný východ a Blízký východ). (Varol 2013: 64–65) Výměna ruského ministra zahraničí v podstatě znamenala poslední krok k posunu ruské zahraniční politiky od atlanticismu k eurasianismu, což se projevilo i ve vztahu Ruska k blízkovýchodnímu regionu.

2.2 Rusko a Írán, 1991–1999

Vzájemné vztahy mezi Ruskem a tehdy Persií byly již od 19. století vždy poněkud komplikované a jejich národní zájmy odlišné. V průběhu 20. století sovětsí představitelé podporovali separatistické hnutí v Íránu a islámská revoluce, která proběhla v Íránu v roce 1979, neměla příznivý dopad na vzájemné vztahy. Určité

---

¹⁸ Ačkoli nové složení Dumy z řad komunistů a nacionalistů přimělo B. Jelcina k určitým změnám v rámci zahraničněpolitických kroků, pozice a vliv Dumy jako instituce byl na poli zahraniční politiky limitovaný. K ještě většímu omezení vlivu tohoto zákonodárského orgánu v rámci zahraniční politiky došlo po roce 2000, kdy se funkce prezidenta ujal V. Putin.

uvolnění bylo patrné až ke konci 80. let s blížícím se kolapsem SSSR. V únoru 1989 se v Íránu uskutečnila schůzka sovětského ministra zahraničí Eduarda Ševardnadzeho a íránského představitele Akbara Hásemí Rafsadžáního, který o čtyři měsíce později navštívil Moskvu. (Khrestin, Elliott 2007: 22–23) Tato diplomatická schůzka na vyšší úrovni předznamenala hlavní rozmach vzájemných vztahů, který však přišel až po rozpadu SSSR a vzniku Ruské federace.

Počáteční zájem ruské zahraniční politiky o Írán úzce souvisel s oslabenou pozicí Ruska v nově nastolené geopolitické situaci, která byla ovlivněna rozpadem SSSR a východního bloku, zánikem Varšavské smlouvy, rozšířením NATO a Evropské unie (EU). Rusko usilovalo o bližší vztahy s Íránem, protože v něm spatřovalo klíčového regionálního aktéra a spojence. Navzdory zájmu o spolupráci byl přístup Ruska k novému potenciálnímu partnerovi spíše opatrný. Tato obezřetnost vyplývala z existence několika rozdílných názorů napříč íránskou politickou scénou na téma zahraniční politiky vůči Rusku. Pragmatičtí politikové usilovali o rozvoj vztahů s Ruskem, jiní považovali Rusko za nepřítele, který vykonává antiislamistické aktivity v muslimy osídlených zemích bývalého SSSR. Extrémní proud pak vyzýval k válečnému konfliktu s Ruskem s cílem získat zpět bývalé íránské území, které bylo v minulosti zabráno právě Ruskem. (Aras, Ozbay 2008: 48–49)

Tento rezervovaný přístup Ruska k Íránu je viditelný i v zahraničněpolitickém konceptu Ruska z roku 1993. V něm je zmínka o zemích v regionu jižní a západní Asie, které jsou z hlediska geopolitiky velmi důležité, avšak jejich problém spočívá v tom, že ještě nemají přesně nastolenou zahraničněpolitickou orientaci. V tom Rusko vidí možný zdroj nebezpečné nepředvídatelnosti a nestability v regionu. Jako příklad takového státu je v koncepci uváděn právě Írán. (Melville, Shackleina 2005: 53)

Vedle geopolitických důvodů, které vedly Rusko k navázání diplomatických vztahů s Íránem, svou roli sehrály i ekonomické faktory. Írán se v 90. letech stal významným obchodním partnerem Ruska. V roce 1993 ruský obchod s Íránem činil 723 milionů dolarů, od té doby celkový obrat klesal, ale i tak se v roce 1997 vyšplhal na 550 milionů dolarů. (Gresh 1998: 72) Jelcinův režim dále v Íránu našel partnera pro

spolupráci v oblasti technologie a vojenství, íránský trh se stal důležitým odbytištěm pro ruský zbrojní průmysl¹⁹.

Nicméně také Írán ze spojení s Ruskem profitoval. Rusko se pro Írán stalo nepostradatelným zdrojem zbraní v době, kdy se v novém mezinárodním uspořádání Írán cítil být ohrožený ze strany všech svých sousedů. Ze strany Íránu bylo sblížení s Ruskem důležité i z hlediska diplomatického. Rusko bylo v očích Íránu viděno jako určitý komunikační prostředník v mezinárodních vztazích, protože v té době se USA snažily Írán politicky izolovat. (Freedman 1997a: 26)

Častá diplomatická setkání mezi ruskými a íránskými představiteli diplomacie postupně upevňovala vztah mezi oběma zeměmi, což vyvrcholilo návštěvou v Moskvě na jaře 1996. Ruský prezident B. Jelcin v březnu přijal íránského ministra zahraničí Ali Akbara Velayatiho, který po setkání okomentoval rusko-íránské vztahy jako nejlepší za posledních 500 let. Do jisté míry s tímto prohlášením souvisel i fakt, že v lednu 1996 došlo k výměně ruského ministra zahraničí. Lze předpokládat, že Írán, v té době stát s velmi napjatými vztahy s USA, uvítal odchod A. Kozyreva, který se v době svého ministrování snažil o blízké spojení se Západem a který věnoval zvláštní pozornost prioritám a zájmům USA. Pro Írán byl mnohem přijatelnější nový ministr zahraničí J. Primakov, přední expert na region Blízkého východu a muslimský svět, který prosazoval na Západu nezávislou linii ruské zahraniční politiky. (Tarock 1997: 207–208)

Moskva naopak jistě ocenila střídavý přístup Íránu vůči ruskému konfliktu v Čečensku, který trval v letech 1994–1996. Írán zaujal k této otázce neutrální postoj a navzdory určitému překvapení nezaujal soucitný postoj s čečenskými muslimy. Naopak vyjádřil podporu pro udržení teritoriální integrity Ruské federace a považoval čečenský konflikt za čistě ruskou vnitřní otázku. Dle analytiků A. Malašenka a D. Trenina první čečenská válka nijak nepoškodila vztahy mezi Moskvou a Teheránem, ani nezastínila jejich pragmatickou spolupráci. Někteří pozorovatelé také vysvětlují pozici Íránu vůči konfliktu v Čečensku vzhledem k jeho vlastnímu problému s multietnicitou. Etnické menšiny Ázerbajdžánců na severozápadě Íránu, Arabů na jihu a Turkmenů na severovýchodě také představují hrozbu rozvoje separatistických nebo

---

¹⁹ V 90. letech Rusko dodávalo do Íránu útočné ponorky, bojová obrněná vozidla, rakety vzduch-vzduch určené ke vzdušným leteckým soubojům, tanky, útočné letouny atd. (Smith 2002b: 12)

iredentistických tendencí. (Malek 2008: 4–5) Dalším důvodem pro vyjádření podpory Rusku byl i jistě čistý pragmatický zájem na zachování dobrých vztahů a udržení ruských investic v Íránu.

Jednou takovou investicí Ruska na území Íránu byla dostavba jaderné elektrárny v Búšehru²⁰. Tuto stavbu započala již v 70. letech 20. století německá firma Siemens, která se zavázala postavit dva jaderné reaktory. Avšak Siemens od tohoto projektu odstoupil kvůli blížící se islámské revoluci a íránské vládě se nepodařilo přesvědčit německý protějšek, aby dovedl práci do konce. Írán tedy započal s hledáním nového partnera, přičemž Čína a Brazílie íránské nabídky na spolupráci v jaderném odvětví odmítly. V roce 1990 začal Írán vyjednávat s ruskou stranou o dokončení jaderné elektrárny v Búšehru, což mělo příznivý dopad na rozvoj bilaterálních vztahů mezi zeměmi. (Aras, Ozbay 2008: 51) 25. srpna 1992 pak došlo k podepsání rámcové dohody mezi Teheránem a Moskvou o dostavbě dvou jaderných reaktorů v Búšehru ruskými firmami. Podepsání konečné dohody bylo oznámeno až v lednu 1995, přičemž cena zakázky se pohybovala okolo 800 milionů dolarů. (Khrestin, Elliott 2007: 23) Rusko a Írán se však staly nejspíš jedinými státy v regionu Blízkého východu i na Západě, které vnímaly tuto spolupráci v nukleární oblasti pozitivně.

Zejména USA v době administrativy Billa Clintona vyjadřovaly značné znepokojení nad touto dohodou a protestovaly proti ní. USA argumentovaly faktem, že Írán jako země s bohatými zásobami ropy nepotřebuje jaderné reaktory k uspokojení poptávky po energii, tudíž Írán podezřívaly, že hlavním účelem dostavby jaderné elektrárny je zajistit si materiál a také know-how, jako předpoklady nezbytné k výrobě jaderných zbraní. (Katz 2003: 343) V souvislosti s tím došlo v létě 1996 v americkém Kongresu ke schválení legislativy, která umožňovala USA uvalit sankce na zahraniční společnosti rozsáhle investující v Íránu nebo Libyi. Clintonova administrativa k této legislativě prohlásila, že pomůže odradit investory od rozvoje energetického sektoru v Íránu. (Gray 1996) Prezident USA Bill Clinton v srpnu 1996 zákon o sankcích podepsal a následně ho při svém projevu komentoval takto:

„Spojili jsme síly v našem společném závazku, který spočívá v zesílení boje proti terorismu. Terorismus má mnoho tváří, ale Írán a Libye jsou dva nejnebezpečnější přívrženci terorismu na světě. Zákon o sankcích, který jsem dnes podepsal, pomůže odeprít těmto zemím

---

²⁰ Búšehr je město nacházející se na jihozápadě Íránu při pobřeží Perského zálivu.

peníze, které potřebují k financování mezinárodního terorismu. Tento zákon bude omezovat tok prostředků potřebných k získání zbraní hromadného ničení.“ (Clinton 1996)²¹

Nutno říci, že vědecký a technologický přínos jaderného kontraktu s Ruskem byl pro Írán nepopiratelný. V roce 1995 bylo v Íránu na 200 ruských jaderných vědců a podle tiskových zpráv se měly další stovky do tohoto projektu teprve zapojit. Rusko také souhlasilo s vyškolením vědců z íránských univerzit v oblasti nukleárních technologií. (Tarock 1997: 211)

2.3 Role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu, 1991–1999

Při posuzování role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu je třeba vzít v potaz jeho speciální vztah s Izraelem po skončení bipolární konfrontace, který byl naznačen již v první kapitole této práce. Opomenout by se však neměly ani ruské dobře zavedené vztahy s arabskými zeměmi Blízkého východu, jako je například Sýrie. Rusko se také stalo podporovatelem palestinského úsilí o uznání ze strany mezinárodního společenství a hostilo delegace z palestinského radikálního islamistického hnutí Hamás a z palestinské samosprávy. (Rabkin 2013: 11–12) Z těchto informací lze předvídat, že postoj Ruska k izraelsko-palestinskému konfliktu není zcela vyhraněný, protože nechce přijít o dobré vztahy a kontakty jak s Izraelem, tak s arabskými zeměmi.

Postoj sovětských elit v době studené války k izraelsko-palestinskému konfliktu měl dopad na pozdější pozici Ruska v mírovém procesu krátce po rozpadu SSSR. V době sovětské éry se Moskva vyvarovala diplomatických styků s Izraelem a naopak se sblížila s arabskými státy, kterými byly například Irák nebo Sýrie a které vyjadřovaly silnou podporu OOP. Tento fakt zpočátku znevýhodňoval Moskvu v mírovém procesu, která byla zvyklá komunikovat pouze s arabskými státy a s Izraelem nikoli, a tím zaostávala za americkou diplomacií, jež byla schopna navázat kontakt s oběma stranami. (Smith 2002a: 2)

Pozice Ruska v řešení izraelsko-palestinského konfliktu byla také ze začátku oslabena nutností soustředit se na vnitřní transformaci země a provést nezbytné reformy v důsledku rozpadu SSSR. Navzdory tomu se Moskva do mírového vyjednávání zapojila ještě před samotným kolapsem sovětského režimu. 30. října 1991 se totiž

---

²¹ Překlad autorky.

Moskva podílela spolu s Washingtonem na uspořádání mírové konference v Madridu, které se účastnil Izrael a arabské státy.

„Cílem konference bylo dát rozhodující impuls k mírovým jednáním Izraele s Palestinci²² a sousedními arabskými státy. Měla se stát základem pro budoucí bilaterální rozhovory (izraelsko-palestinské) i multilaterální jednání (Izraele s Jordánskem, Sýrií a Libanonem) a zapojit do tohoto procesu mezinárodní společenství.“ (Čejka 2005: 184)

V důsledku končící studené války byly také obnoveny diplomatické vztahy mezi Moskvou a Tel Avivem, a to ještě před samotným zahájením konference v Madridu. (Čejka 2005: 183–184) V lednu 1992 již Ruská federace v čele s B. Jelcinem hostila první kolo multilaterálních rozhovorů v Moskvě. V té době se na ruské domácí politické scéně začala objevovat kritika B. Jelcina ze strany konzervativců, která se zaměřovala na asymetričnost v přístupu Moskvy k Izraeli a Arabům. (Herrmann 1994: 464) B. Jelcinovi a ministru zahraničí A. Kozyrevovi bylo vyčítáno, že se jejich politika odvrátila od Arabů, a tím ponechala Izrael a USA v pozici neomezené moci, díky které se tyto státy budou snažit prosadit arabskou kapitulaci podle izraelských podmínek. Navíc tím podle nich utrpěla důvěryhodnost Ruska jakožto partnera a také prý Rusko tímto přístupem umožnilo Izraeli a USA chovat se agresivně. (Herrmann 1994: 465) Kritika Jelcinovy zahraniční politiky z úst ruských konzervativních proudů však v té době nebyla ničím ojedinělým a i v tomto případě byla namířena proti jejímu příliš atlantistickému přístupu.

V létě 1992 podnikl státní návštěvu Moskvy izraelský ministr zahraničí Šimon Peres, který se zde setkal se svým ruským protějškem A. Kozyrevem. Š. Peres při této příležitosti vyzdvihl důležitou roli Ruska v blízkovýchodním mírovém procesu, kterou zdůvodnil úzkými ruskými kontakty s arabskými státy, díky kterým může Rusko představovat jakýsi most mezi Izraelem a arabskými zeměmi a tím tak přispět k mírovému řešení. V září 1993 Rusko silně podpořilo Mírovou dohodu z Osla²³, a to i samotnou přítomností ruského ministra zahraničí A. Kozyreva v Bílém domě při podepsání tohoto dokumentu, což mělo demonstrovat nepostradatelnost Ruska v mírovém procesu. Po únorovém incidentu v Hebronu, kdy izraelský útočník zavraždil

---

²² Jelikož Izrael odmítal na madridské konferenci přímý dialog s OOP, účastnili se zástupci palestinské strany této konference v rámci jordánské delegace.

²³ Mírová dohoda z Osla, známá také jako Deklarace základních principů, byla izraelskou a palestinskou stranou podepsána 13. září 1993 ve Washingtonu. Tento dokument obsahoval vzájemné uznání mezi Izraelem a OOP a také hrubě nastiňoval postup pro zřízení prozatímní samosprávy, udělení politických práv Palestincům na Západním břehu a volby do palestinské rady. (Schulze 2012: 82)

29 Arabů modlících se v Jeskyni patriarchů, Moskva bez koordinace s USA vybízela k návratu k madridským rozhovorům s cílem zachránit mírový proces. B. Jelcin také pozval předsedu OOP Jásira Arafata a izraelského premiéra Jicchaka Rabina k oficiálním rozhovorům do Moskvy. (Freedman 1997b: 10–13) Účelem tohoto aktivního diplomatického přístupu Moskvy po masakru v Hebronu byla bezpochyby snaha názorně ukázat potřebnost Ruska v mírovém procesu.

Tyto snahy pokračovaly ve zbytku roku 1994 až do podzimu 1995, kdy v tomto období zároveň došlo k výraznému zlepšení rusko-izraelských vztahů. Rusko vyjadřovalo podporu smlouvě z Osla II.²⁴, která byla uzavřena mezi Izraelem a OOP v září 1995. Jistá změna v postoji zahraniční politiky Ruska v mírovém procesu byla zaznamenána s nástupem J. Primakova do čela ruského ministerstva zahraničí v lednu 1996. V průběhu roku 1997 izraelsko-palestinský mírový proces poškodilo několik okolností²⁵ a začal se pomalu hroutit. Rusko využilo příležitosti opět demonstrovat svou pozici a vypracovalo blízkovýchodní mírovou iniciativu, která obsahovala plán na okružní cestu J. Primakova po Blízkém východě, vydání prohlášení o zásadách pro řešení izraelsko-palestinského konfliktu a jmenování speciálního blízkovýchodního vyslance, kterým se stal již dříve zmiňovaný V. Posuvalyuk. Tato mírová iniciativa se odlišovala od předešlých ruských návrhů svou protiizraelskou povahou, kterou do ní vložil ministr zahraničí J. Primakov a kterou výrazně projevoval během své říjnové cesty po Blízkém východě. (Freedman 1998: 156–162) Rusko se touto dobou vlivem J. Primakova pomalu začalo přesouvat z vyvážené a více méně nestranné pozice vůči izraelsko-palestinskému konfliktu směrem k lehce proarabskému postoji, ve kterém už setrvalo až do roku 1999.

V úvodu této kapitoly byl rozebrán zahraničněpolitický koncept z roku 1993, ve kterém se jasně projevil zájem Ruska angažovat se v regionu Blízkého východu. Přístup Ruska k této oblasti byl však v průběhu 90. let proměněn kvůli domácím faktorům na ruské politické scéně, což vyvrcholilo až v personální výměnu na postu ministra zahraničních věcí. Dále byla pozornost věnována vývoji rusko-iránských vztahů, které

---

²⁴ Mírová dohoda z Osla II., neboli Smlouva z Taby, byla podepsána 28. září 1995 ve Washingtonu. Dohoda zaváděla rozšiřování pravomocí Palestinské samosprávy a rozdělovala Západní břeh Jordánu a Gazy do celkem tří zón podle podílu izraelské a palestinské správy. (Hindlsová 2004: 78)

²⁵ Jednalo se o rozhodnutí tehdejšího izraelského premiéra Benjamina Netanjahu postavit židovské předměstí ve východním Jeruzalémě nebo o dva větší teroristické útoky Hamásu taktéž v Jeruzalémě. (Freedman 1998: 162)

byly zpočátku oboustranně obezřetné. Sledován byl postoj Íránu k první čečenské válce a rozvoj rusko-iránských vztahů v nukleární oblasti. Závěrečná část se zabývala vývojem pozice Ruska v řešení izraelsko-palestinského konfliktu, na kterou měla vliv právě výměna ruského ministra zahraničí.

3. Rusko a Blízký východ v Putinově éře

Poslední kapitola této práce svou strukturou kopíruje kapitolu předchozí, liší se však v časovém vymezení, které je pro tuto kapitolu stanoveno lety 2000–2014. V tomto období V. Putin zastával střídavě post prezidenta a předsedy vlády Ruské federace. Nejdříve se text zaměřuje na celkem tři zahraničněpolitické koncepty Ruska a na rozvoj ruské zahraniční politiky po nástupu V. Putina do funkce prezidenta. Posléze je analyzován vývoj rusko-iránských vztahů, přičemž pozornost je věnována především jaderné otázce, která se stala stěžejním tématem ve vzájemných vztazích. Dalším tématem této kapitoly je vývoj pozice Ruska v řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Na závěr této kapitoly je pak uvedeno srovnání přístupu ruské zahraniční politiky vůči regionu Blízkého východu v období B. Jelcina (1991–1999) a v období V. Putina (2000–2014), včetně vztahů Ruska k Íránu a k izraelsko-palestinskému konfliktu.

3.1 Charakteristika ruské zahraniční politiky vůči Blízkému východu, 2000–2014

V květnu 2000 došlo k výměně na postu prezidenta Ruské federace, kterým se nově stal V. Putin, jenž nahradil dosavadního prezidenta B. Jelcina, čímž skončila jedna éra Ruské federace. S příchodem nové hlavy státu došlo k očekávané změně politiky, a to jak na poli domácím, tak na poli zahraničním. Vedle vydání nového zahraničněpolitického konceptu v roce 2000 se objevily i změny týkající se institucionální struktury ruské zahraniční politiky, kterou B. Jelcin nebyl schopen účinně reformovat.

Úspěchem nově nastolené Putinovy zahraniční politiky byla eliminace počtu aktérů, kteří se podíleli na tvorbě zahraniční politiky, což značně zvýšilo její efektivitu. V. Putin dokázal omezit vliv oligarchů na zahraniční politiku, kterými byli v té době například Boris Berezovský nebo Vladimír Gusinskij. Z čela ministerstva pro atomovou energii byl odstraněn Jevgenij Adamov, který často uzavíral s Íránem dohody v jaderné oblasti, které však nebyly schváleny Kremlem. Personální výměna se nevyhnula ani vedení Gazpromu, který byl značně zainteresován v zahraniční politice v oblasti Střední Asie a Blízkého východu, a Ministerstvu obrany. (Freedman 2002: 509) Všechny tyto kroky byly učiněny s cílem centralizovat ruskou zahraniční politiku a dosáhnout tak její větší efektivitu bez zasahování mnoha aktérů.

Dalším Putinovým krokem v oblasti tvorby zahraniční politiky bylo vydání nového zahraničněpolitického konceptu v červnu 2000. Na první pohled se od předchozího konceptu z roku 1993 liší svým rozsahem, který je o něco menší. Tento fakt se projevil i v prostoru, který byl věnován oblasti Blízkého východu. Na rozdíl od předchozího konceptu, který velmi podrobně popisoval priority Ruska v této oblasti, se v konceptu z roku 2000 zabývá Blízkým východem pouze jeden odstavec. V textu je řečeno, že se Rusko chce podílet na stabilizování situace na Blízkém východě, včetně Perského zálivu a severní Afriky. Jako aktér mírového procesu se chce aktivně podílet na normalizaci pokrizové situace v regionu. Samostatně je uvedeno, že je pro Rusko důležité dále rozvíjet vztahy s Íránem. (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000) V konceptu je pak krátce nastíněna ekonomická priorita: „*Prioritou Ruska je zachování a posílení svých pozic, především těch ekonomických, v tomto regionu, který je velmi bohatý a důležitý pro naše národní zájmy.*“ (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000)²⁶

V květnu 2008 nastoupil do čela Ruské federace jako prezident Dmitrij Medvěděv a s ním 12. července téhož roku došlo k vydání druhého zahraničněpolitického konceptu Ruské federace. Tentokrát byla pasáž o vztahu Ruska k Blízkému východu o něco obsáhlejší. Na úvod je zde zmíněn zájem Ruska dále budovat vzájemné vztahy s Tureckem, Alžírskem, Íránem, Saúdskou Arábií, Sýrií, Libyí, Pákistánem a dalšími zeměmi na úrovni bilaterální, ale i multilaterální. Dále se Rusko zavazuje, že plně přispěje k nalezení politického a diplomatického řešení v otázce jaderného programu Íránu, a to na základě Smlouvy o nešíření jaderných zbraní. Rusko také podporuje zintenzivnění společných snah, které mají přispět k ukončení násilí, k dovršení politické dohody v Iráku skrze národní usmíření a k úplné obnově státnosti a ekonomiky. (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2008)

Dalším bodem konceptu z roku 2008 je prohlášení Ruska, že se jako stálý člen RB OSN a jako člen Kvartetu²⁷ bude podílet na stabilizaci situace na Blízkém východě. Hlavním cílem v této oblasti je směřovat kolektivní snahy k dosažení komplexního a dlouhotrvajícího urovnání izraelsko-palestinského konfliktu, včetně ustavení

---

²⁶ Překlad autorky.

²⁷ Kvartet je seskupení čtyř aktérů, mezi které se řadí Rusko, USA, OSN a EU. Tato formace, která vznikla v dubnu 2002 v Madridu, se podílí na mírovém procesu v izraelsko-palestinském konfliktu. (Smith 2002a: 4)

nezávislého palestinského státu existujícího v bezpečí a míru vedle Izraele. (Kolobov, Kornilov 2011: 22–23) Koncept také věnuje zvláštní pozornost vztahu Ruska k muslimským zemím, včetně těch na Blízkém východě:

„K zlepšení vzájemné spolupráce se zeměmi muslimského světa Rusko využívá svůj status pozorovatele v OIC²⁸ a v Lize arabských států, a také hraje aktivní roli při realizaci partnerství mezi Group of Eight (G8) a regionem širšího Blízkého východu a severní Afrikou. Přičemž hlavní prioritou je rozvoj vzájemně výhodné ekonomické spolupráce zejména v oblasti energetiky se zeměmi tohoto regionu, který je strategicky důležitý pro národní zájmy Ruska.“ (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2008)²⁹

Zatím poslední zahraničněpolitický koncept Ruské federace byl vydán v únoru roku 2013, kdy již post ruského prezidenta opět zastával V. Putin. Obsah tohoto konceptu v některých částech odráží tehdejší situaci v oblasti Blízkého východu, která byla poznamenána událostmi tzv. arabského jara. Blízký východ spolu se severní Afrikou je zde zmiňován právě v souvislosti se snahami o politickou a socioekonomickou obrodu společnosti, která je však prosazována pod hlavičkou prosazování islámských hodnot. Později koncept na toto téma navazuje a hovoří o stabilizaci regionu:

„Rusko bude významně přispívat ke stabilizaci regionu Blízkého východu a severní Afriky a bude důsledně prosazovat mír a harmonii mezi národy Blízkého východu a severní Afriky na základě respektu k jejich suverenitě, územní celistvosti a nezasahování do vnitřních záležitostí.“ (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2013)³⁰

Rusko se dále zavazuje prosazovat na Blízkém východě vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení a bez dodávek prostředků k jejich vytvoření. Účast Ruska na řešení izraelsko-palestinského konfliktu a iránského jaderného programu je v tomto konceptu také připomenuta, avšak v téměř stejném znění jako v konceptu z roku 2008. Stejně tak se jedná o ruskou kooperaci s muslimskými zeměmi skrze mezinárodní organizace. (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2013)

---

²⁸ V roce 2003 Rusko požádalo o členství v OIC, ačkoli podmínkou pro přijetí je minimálně 50% muslimská populace v zemi. Jelikož je ruské obyvatelstvo tvořeno muslimy pouze z 15 %, byl Rusku přiřazen jen status pozorovatele v této organizaci namísto plného členství. (Khrestin, Elliott 2007: 22)

²⁹ Překlad autorky.

³⁰ Překlad autorky.

3.2 Rusko a Írán, 2000–2014

S nástupem do funkce prezidenta Ruské federace v roce 2000 V. Putin na poli zahraniční politiky mimo jiné zdědil přátelské vztahy s Íránem. Toto poměrně blízké spojení obou zemí bylo postaveno především na spolupráci v nukleární oblasti, ve které bylo Rusko pro Írán hlavním partnerem. Naopak Rusko vidělo v Íránu hlavního spojence v celém regionu Blízkého východu, s jehož pomocí chtělo vyvažovat vliv USA v této oblasti. Příchod V. Putina vzbudil očekávání, že se vzájemné vztahy obou zemí posunou ještě o úroveň výše a více se utuží.

Těmto domněnkám odpovídaly první zahraničněpolitické kroky, které V. Putin podnikl ve vztahu k Íránu. V říjnu 2000 V. Putin veřejně odsoudil dohodu z roku 1995 známou jako Gore-Černomyrdin³¹ a následně oznámil nové dodávky ruských zbraní do Íránu. Zároveň jako nový prezident Ruska obnovil závazek Ruska dokončit výstavbu jaderných reaktorů v íránském Búšehru. (Katz 2012: 56) Navzdory tomu musel V. Putin zpočátku svého prezidentství čelit rovněž problémům ve vztahu k Íránu. Jeden z nich si vytvořil sám svým rozhodnutím v roce 2000 vyostřit konflikt v Čečensku, který byl označován jako tzv. druhá čečenská válka. V. Putin nařídil invazi do Čečenska a masivní likvidaci Čečenců, a to na základě série bombových útoků v Moskvě, ze kterých byli obviňováni právě Čečenci. Írán, v té době předsedající stát OIC, odmítl masakrování muslimských obyvatel jen nečinně přihlížet, rozhořela se tedy ostrá slovní přestřelka mezi Teheránem a Moskvou. (Freedman 2002: 510) Například íránský duchovní vůdce ajátolláh Abdul Vaez-Javadi-Amoli 15. ledna 2000 kriticky prohlásil:

„Rudá armáda by si měla konečně uvědomit, že selhala. Měla by ukončit vraždění nevinných lidí, především muslimů v Čečensku, jinak se bude nacházet ještě v horší situaci. (...) Rusko bude zničeno a zostuzeno, pokud bude pokračovat v zabíjení nevinných muslimů v Čečensku.“ (Radio Free Europe / Radio Liberty 2007)³²

Nicméně takovéto výroky neměly zřejmý dopad na oficiální bilaterální vztahy mezi Ruskem a Íránem. Skeptické poznámky od íránských představitelů na válku v Čečensku byly okamžitě mírněny tvrzeními, že problematika Čečenska je ruskou vnitřní záležitostí týkající se územní celistvosti, kterou Írán samozřejmě respektuje. (Malek 2008: 2–3) Na tomto případu lze vidět alespoň počáteční odlišnou reakci Íránu

³¹ Jednalo se o zpočátku tajnou dohodu z června 1995 uzavřenou ruským premiérem V. Černomyrdinem a viceprezidentem USA Al Gorem. V této smlouvě se Rusko zavázalo k omezení dodávek zbraní a zbrojních systémů na íránský trh. (Katz 2003: 343)

³² Překlad autorky.

na první ruský konflikt v Čečensku v letech 1994–1996, ke kterému Írán hned zpočátku zaujal neutrální postoj a naopak podporoval Rusko v boji za územní integritu země.

Druhým potenciálním problémem pro rusko-iránské vztahy se staly parlamentní volby v únoru 2000 do Majlisu³³, ve kterých byl zvolen velký počet reformistů. Moskva se obávala, že s nástupem reformistů k moci dojde ke sblížení mezi Íránem a USA, přičemž Moskva se ocitne v pozadí. Avšak íránští konzervativci, zastánci vřelých vztahů s Moskvou, přešli do útoku proti nově zvolenému parlamentu a zmenšili vliv reformistů. (Freedman 2002: 511) Navzdory těmto potížím tedy v konečném důsledku zůstaly vztahy Moskvy a Teheránu pevné a měly potenciál se dále rozvíjet.

Rusko-iránská spolupráce z 90. let pokračovala zejména v jaderné oblasti. I přes nesouhlas mezinárodního společenství pokračovala společná výstavba jaderné elektrárny v Búšehru, což Rusko vnímalo jako ukázkou politické prestiže. Tato spolupráce byla ale pro Rusko bezpochyby rovněž možností projevit se jako spolehlivý poskytovatel služeb a příležitostí vstoupit na světový trh jaderné energie. V souvislosti s těmito záměry se ruský ministr zahraničí Igor Ivanov snažil zmírnit obavy z íránského jaderného programu a prohlašoval, že ruská spolupráce v této oblasti je omezena pouze na výstavbu elektrárny v Búšehru, která je navíc v souladu se Smlouvou o nešíření jaderných zbraní. Podle jeho slov z roku 2004 Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA) v Búšehru provedla na 100 kontrol, přičemž nespátřila žádné problémy. Nadto se Rusko snažilo obhájit svou pozici v jaderné otázce Íránu faktem, že jen na základě ruských podnětů Írán poskytl informace ohledně svých jaderných záměrů, dále podepsal doplňující protokoly s IAEA a zastavil program týkající se obohacování uranu³⁴. (Aras, Ozbay 2008: 52)

Nezbytné je také brát v úvahu důležitost ruských vztahů s Izraelem, které byly spoluprací Ruska s Íránem v oblasti jaderné energie zatíženy, jelikož vztahy Íránu a Izraele nejsou na dobré úrovni. Příkladem může být výrok tehdejšího íránského prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda z října 2005, který prohlásil, že Izrael by měl být vymazán z mapy světa³⁵. Tento konkrétní výpad okomentoval ruský ministr zahraničí S. Lavrov jako nepřijatelný s tím, že taková rétorika poškozují ruské vztahy s Íránem

---

³³ Majlis je perské označení pro íránský parlament.

³⁴ Obohacený uran je nezbytný pro palivo jaderných reaktorů, nicméně ale také umožňuje výrobu jaderné zbraně.

³⁵ Další nevhodný výrok M. Ahmadínežáda byl přímo na adresu izraelského předsedy vlády Ariela Sharona, kterému popřál blízkou smrt. (Aras, Ozbay 2008: 53)

a navíc dává za pravdu těm, kteří chtějí přenést íránskou jadernou otázku k projednání do RB OSN. Nicméně protesty Izraele proti takovým nepřátelským výpadům neměly prakticky žádný dopad na ruské dodávky zbraní do Íránu nebo na samotnou rusko-íránskou jadernou spolupráci. (Bourtman 2006: 6) V tomto případě tedy převážily obchodní zájmy nad těmi diplomatickými.

Ve snaze zmírnit mezinárodní napětí ohledně íránského jaderného programu Rusko předložilo nabídku, že výroba obohaceného uranu bude probíhat v Rusku, ne v Íránu, a že Rusko bude zajišťovat skladovací a zpracovací zařízení pro použité jaderné palivo z íránské jaderné elektrárny. Moskva tím chtěla blokovat Íránu možnost získání technologie k obohacování uranu a získání materiálu vhodného k výrobě jaderných zbraní. Tento konstruktivní diplomatický krok uvítaly USA i EU, avšak íránská vláda se v prosinci 2005 k této nabídce postavila zamítavě s tím, že obohacený uran se bude produkovat přímo v Íránu, čímž ještě zvýšila podezření Západu ohledně íránských jaderných záměrů. (Aras, Ozbay 2008: 52–53) Smírná ruská nabídka měla za cíl přesvědčit mezinárodní společenství, že Rusko sleduje zodpovědnou politiku v jaderné otázce. Zároveň však byla jistým vyjádřením vlastních obav z nukleárně vyzbrojeného Íránu, který je schopen svými raketovými střelami zasáhnout nemalou část jihu a středu Ruska. (Trenin 2013)

Ruská diplomacie v íránské jaderné otázce je komplikovaná. Nejprve Rusko dohromady s Čínou spolupracovalo na oddálení uvalení sankcí na Írán ze strany RB OSN kvůli jaderné otázce. Ruská diplomacie vysílala do Íránu signál, že bude Teherán na půdě OSN chránit proti tlaku ze Západu, pokud bude Teherán s Moskvou spolupracovat. V opačném případě se Moskva postaví v jaderné otázce Íránu po boku Západu. K velkému překvapení Moskvy tato strategie na Írán nefungovala. (Katz 2012: 56) Po tomto zjištění se ruská zahraniční politika vůči Íránu stala ještě více ambivalentní. Na jedné straně je Rusko (spolu s Čínou) umírněnější než USA, Velká Británie (VB), Francie nebo Německo v uvalování sankcí na Írán za neplnění závazků požadovaných ze strany RB OSN nebo IAEA. Na stranu druhou Rusko (opět po boku s Čínou) s USA a evropskými státy na uvalování těchto sankcí spolupracuje. Tato dvojaká politika je výsledkem rozdílných a protichůdných motivů Ruska. Moskva se snaží udržet a dále rozvíjet dobré vztahy s Íránem, ale zároveň nechce Írán vlastníci jaderné zbraně. (Katz 2012: 56–57) Úsilí Ruska vybalancovat svůj postoj tak, aby nebyl

v rozporu s míněním mezinárodního společenství, ale zároveň ani v rozporu s Íránem, je zjevné a výrazněji se projevovalo právě v otázce sankcí.

V červnu 2006 ve Vídni skupina 5+1³⁶ diskutovala íránskou jadernou problematiku a jejím výsledkem bylo možné uvalení sankcí na Írán v případě, že nezastaví své aktivity v obohacování uranu. Ministr zahraničí S. Lavrov vyjádřil naději, že Írán vezme tuto výstrahu vážně a začne vyjednávat v rámci podmínek mezinárodních regulací. Nicméně se tak nestalo, Írán odmítl plnit i následnou rezoluci RB OSN z července 2006, pro kterou hlasovalo i Rusko a která požadovala přerušování obohacování uranu v Íránu. Výsledkem bylo jednomyslné přijetí rezoluce v RB OSN, která obsahovala uvalení série sankcí na Írán. (Aras, Ozbay 2008: 53–54; United Nations 2006)

V letech 2007–2008 Rusko navzdory kritice a protestům ze strany Íránu podpořilo tři další rezoluce rozšiřující sankce na Írán, přičemž v září 2008 IAEA vydala zprávu, ve které uvedla, že Írán nejenže neustal v obohacování uranu, ale navíc učinil v této aktivitě značný pokrok. Americká administrativa požadovala nové kolo sankcí zaměřených na Írán, avšak nově zvolený ruský prezident D. Medvěděv vyjádřil neochotu k dalšímu rozšiřování sankcí proti Teheránu. Navzdory tomu Rusko v červnu 2010 podpořilo v RB OSN další rezoluci, která zesilovala sankce a obsahovala zákaz prodeje zbraní a prodeje jiných produktů, které by mohly přispět k obohacování uranu. (United Nations 2010) Tento krok ze strany Moskvy chápal Teherán jako zradu, nicméně již v létě 2011 probíhalo určité narovnání vztahů doprovázené sérií schůzek a diskuzí. (Omeličeva 2012: 332)

V následujících letech probíhala jednání mezi Íránem a skupinou 5+1, která řešila otázku íránského jaderného programu a směřovala celou záležitost k nalezení přijatelného kompromisu. V březnu 2014 se objevily obavy, že v důsledku ruské invaze na Krym a jeho následné anexe dojde k určitému zablokování jednání v rámci skupiny 5+1, a to kvůli nesouhlasu a kritice ze strany západních mocností vůči Rusku. (country.eiu.com 2014) Tato domněnka se nepotvrdila, jelikož v listopadu 2014 ve Vídni skupina 5+1 spolu se zástupci Íránu znovu zasedala a posunula se zase o něco blíže k dohodě. 11. listopadu byla také oznámena dohoda mezi Ruskem a Íránem o výstavbě čtyř dalších nových reaktorů v Búšehru a čtyř dalších na jiném místě. (The

---

³⁶ Skupina 5+1 sestává z pěti stálých členů RB OSN (USA, Rusko, Francie, VB, Čína) a z Německa.

Economist 2014) Lze se domnívat, že jednání mezi Íránem a skupinou 5+1 budou nadále intenzivně pokračovat a že k uzavření dohody, která bude přijatelná pro všechny zúčastněné strany, dojde v řádu několika měsíců.³⁷

3.3 Role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu, 2000–2014

S nástupem V. Putina do funkce prezidenta Ruské federace v roce 2000 zájem Ruska podílet se na blízkovýchodním mírovém procesu přetrvával. Rusko chtělo nadále představovat v regionu Blízkého východu roli aktivního vyjednavče v izraelsko-palestinském konfliktu. Jedním z hlavních motivů tohoto záměru, vedle zajištění bezpečnosti a tím i zachování ruských zájmů v tomto regionu, bylo vyvažovat snahy o dominantní postavení USA v této otázce.

K zintenzivnění úsilí Ruska v iniciaci mírového ujednání přispěly události ze září 2000, kdy probíhala poslední fáze palestinské intifády³⁸, na kterou Izrael pochopitelně reagoval, což vedlo k růstu napětí v regionu. Právě zhoršování vztahů mezi Izraelem a Palestinci a rozvoj užších vztahů mezi Ruskem a Západem poskytl Rusku příležitost k provádění aktivnější diplomacie s cílem dosáhnout dohody. Jedním z ruských návrhů na urovnání situace bylo prosazování existence mezinárodních mírových sil na Blízkém východě, které by měly za úkol udržovat mír mezi Izraelem a Palestinci³⁹. V červenci 2001 ruský ministr zahraničí I. Ivanov na toto téma prohlásil, že Rusko věří, že mezinárodní přítomnost na Blízkém východě ve formě akceptovatelné ze strany Izraele i Palestinců by mohla pomoci kontrolovat nebezpečné tendence v regionu. (Smith 2002a: 2)

S cílem navázat kontakt s arabskou stranou, vyslal V. Putin v květnu 2001 zkušeného diplomata a bývalého premiéra J. Primakova na Blízký východ. J. Primakov vedl rozhovory s jordánskými a syrskými představiteli s cílem vysvětlit roli Ruska

---

³⁷ Na přelomu března a dubna 2015 probíhala důležitá jednání skupiny 5+1 s Íránem v Lausanne. Průlomové shody na dohodě, která má omezit iránský jaderný program výměnou za postupné rušení sankcí vůči Íránu, bylo po vyčerpávajícím jednání dosaženo 2. dubna 2015. Toto rámcové ujednání nastiňuje parametry pro komplexní finální písemnou dohodu, která má být uzavřena a podepsána do 30. června 2015. (The Economist 2015)

³⁸ Tzv. druhá intifáda, neboli intifáda Al-Aksá, byla masovým povstáním Palestinců proti Izraeli. Napětí mezi oběma stranami rostlo již delší dobu, avšak rozbuškou k vypuknutí druhé intifády bylo provokativní rozhodnutí izraelského předsedy strany Likud A. Šarona vystoupit 28. září 2000 na posvátnou Chrámovou horu. (Hindlsová 2004: 125)

³⁹ Podobný návrh prosazoval již v březnu 1994 tehdejší ruský ministr zahraničí A. Kozyrev s nabídkou ruské účasti na tomto plánu. (Smith 2002a: 2)

v blízkovýchodním mírovém procesu. Následně koncem května Moskvu navštívil palestinský lídr J. Arafat, aby požádal o aktivnější mediační roli Ruska k vyvážení mírových snah USA. J. Arafat se mimo I. Ivanova v Kremlu setkal i s V. Putinem, který zdůraznil nutnost ukončit utrpení palestinského lidu. V srpnu téhož roku pak V. Putin znovu při setkání s J. Arafatem podpořil myšlenku nezávislého palestinského státu, ale zároveň navrhl další vyjednávání s Izraelem na mírové dohodě. (Blagov 2001) Rusko se tedy vedle udržování specifického vztahu s Izraelem snažilo utužit i diplomatické styky s OOP a arabskými státy, které stály v izraelsko-palestinském konfliktu na straně Palestinců.

Ke konci 90. let se zahraniční politika Ruska vlivem nově nastoupivšího ministra zahraničí J. Primakova začala lehce klonit na stranu Arabů v izraelsko-palestinském konfliktu., přičemž tento trend pokračoval i po roce 2000. Po americké invazi do Iráku v roce 2003 došlo k ochlazení rusko-amerických vztahů a stejně tak i ve vztazích mezi Ruskem a Izraelem. Naopak došlo ke zlepšení rusko-palestinských vztahů, od kterého si Rusko slibovalo především ukončení arabské podpory čečenským rebelům. Navzdory tomu však Rusko stále přikládalo důležitější význam vztahům s Izraelem, které měly pro Rusko výhodnější ekonomický dopad. (Freedman 2010: 53) Ruské vazby s Izraelem však byly pravidelně podrobovány zátěži ve formě uzavírání obchodních smluv se Sýrií o dodávkách zbraní nebo jaderné spolupráce Ruska s Íránem, protože Írán a Sýrie jsou významnými izraelskými nepřáteli v regionu Blízkého východu.

Krokem vpřed v izraelsko-palestinském konfliktu byl vznik blízkovýchodního Kvartetu na začátku května 2002, jenž sestával z Ruska, USA, EU a OSN. Tato skupina pak v červenci téhož roku vypracovala tzv. cestovní mapu, která měla přinést ve formě třístupňového plánu mírové uspořádání mezi Izraelem a Palestinci. Ruský ministr zahraničí J. Primakov popisuje významnost cestovní mapy takto:

„Klíčový moment cestovní mapy nespočívá pouze v jejích etapách, ale především v jejím konečném cílu, kterým je vytvoření Palestinského státu. Rusko odporuje všem pokusům o odstranění tohoto záměru z cestovní mapy a zároveň vyzývá k ukončení ozbrojeného násilí, zejména na nevinných civilistech, kteří se stávají oběťmi teroristických útoků.“ (Primakov 2009: 300)⁴⁰

---

⁴⁰ Překlad autorky.

Realizace cestovní mapy byla spuštěna až v roce 2003 po dubnovém jmenování nového palestinského prezidenta Mahmúda Abbáse, aby USA a Izrael nemuseli v této otázce jednat s J. Arafatem. (Schulze 2012: 92) Cestovní mapa byla příležitostí pro Izrael i pro Palestince posunout se blíže směrem k příměří, její znění však nebylo dodnes v plném rozsahu realizováno.

V roce 2004 byl V. Putin znovu zvolen do funkce prezidenta Ruské federace a rozhodl se formulovat novou ruskou strategii na Blízkém východě v podmínkách snižujícího se vlivu USA, a to kvůli rostoucí vzpouře v Iráku a obnově Talibanu v Afghánistánu. V. Putin po návštěvě Turecka, s cílem využít oslabené pozice USA, začal objíždět vedoucí antiamerické a antiizraelské státy a hnutí v regionu (Sýrie, Írán, Hamás, Hizballáh), zatímco se stále snažil udržovat dobré bilaterální vztahy s Izraelem. Na své další cestě po Blízkém východě v roce 2005 poctil svou návštěvou Egypt, Izrael a palestinské území, aby opět zdůraznil, že Rusko je stále důležitým hráčem na Blízkém východě a v mírovém procesu. Během své zahraniční cesty V. Putin vyzýval k uspořádání blízkovýchodní mírové konference v Moskvě. Na palestinském území přislíbil M. Abbásovi 50 obrněných transportérů pro palestinské bezpečnostní síly. (Freedman 2010: 54–55) I toto Putinovo rozhodnutí lze chápat jako krok proti Izraeli, i když V. Putin vzápětí po této dohodě ubezpečil Izraelce, že neudělá nic, co by ohrozilo bezpečnost jejich země.

Dalším ruským rozhodnutím, které mohlo popudit Izrael, ale i členy Kvartetu, bylo pozvání palestinské radikální organizace Hamás do Moskvy po tom, co toto uskupení v lednu 2006 vyhrálo volby do Palestinské legislativní rady. Moskva tak mohla učinit na rozdíl od USA nebo EU, protože Hamás nefiguroval na ruském seznamu teroristických organizací. Izraelský ministr školství Me'ir Šítřit pak toto Putinovo pozvání Hamásu do Moskvy přirovnal k situaci, kdy by Izrael pozval na návštěvu čečenské lídry. (Bourtman 2006: 3) Delegace Hamásu se v Moskvě setkala s ministrem zahraničí S. Lavrovem, s představiteli ruské muslimské komunity a s patriarchou ruské ortodoxní církve. Výměnou za toto pozvání V. Putin získal příslib Hamásu, že se nebude vměšovat do situace na severu Kavkazu. (Khrestin, Elliott 2007: 25) Je očividné, že otázka čečenského separatismu je v ruské zahraniční politice vůči Blízkému východu všudypřítomná.

V průběhu roku 2008 a 2009 V. Putin, již jako předseda vlády, prosazoval konání mezinárodní mírové konference v Moskvě a chtěl, aby se jí účastnil i Izrael. Začátkem roku 2009 tedy ve snaze zajistit izraelskou účast Moskva zaujala více nestranný postoj vůči konfliktu mezi Izraelem a Hamásem trvajícím od prosince 2008 do ledna 2009, místo aby automaticky vyjádřila silnou podporu Hamásu. (Freedman 2010: 60) Výzvy V. Putina byly částečně vyslyšeny v březnu 2010, kdy se v Moskvě uskutečnilo setkání členů Kvartetu, od kterého se však neočekával žádný přelomový výsledek. Situaci ovlivňovalo oznámení Moskvy, že jaderná elektrárna v Búšehru bude uvedena v půli roku do provozu. (Malashenko 2010)

Propalestinský postoj Ruska se znovu projevil v listopadu 2012, kdy V. Putin již opět z pozice prezidenta komentoval rostoucí násilí v Izraeli a v pásmu Gazy. Situace se vyostřila po tom, co izraelské vojenské letectvo oznámilo, že eliminovalo vůdce militantního křídla Hamásu. Na tuto operaci Izraele Hamás reagoval protiútokem a začal odstřelovat jižní Izrael raketami. Zatímco USA se podle očekávání přiklonily na stranu Izraele, V. Putin sice vyzval Palestince k zastavení vypouštění raket, ale primárně vinil Izrael za nepřiměřenou reakci na palestinský protiútok a silně odsoudil Izraelce za využití leteckých úderů. (Chiles 2012)

Ve sporu Ruska a Západu v souvislosti s anexí Krymu a ukrajinskou krizí Izrael zůstal neutrální a Rusko po vzoru západních zemí neodsoudil. Podle analytiků jako je A. Malašenko nebo Yelena Suponina Rusko nemůže otevřeně v izraelsko-palestinském konfliktu podpořit Izrael, i přes Putinovy osobní sympatie k této zemi. Nemůže tak učinit kvůli svým závazkům v arabských zemích na Blízkém východě, mezi které patří angažovanost Ruska v pokračující občanské válce v Sýrii nebo spolupráce s Íránem v nukleární oblasti. Rusko se snaží vyhnout úplnému příklonu k jedné, či druhé straně konfliktu. Od zahraniční politiky USA, která je ovlivněna určitými hodnotami a ideologií, se ta ruská jeví mnohem více flexibilní. (Nechepurenko 2014)

3.4 Srovnání

Součástí této práce je sledování a následné porovnání vývoje přístupu ruské zahraniční politiky k regionu Blízkého východu s důrazem na vývoj rusko-iránských vztahů a na vývoj pozice Ruska v řešení izraelsko-palestinského konfliktu, včetně přihlídnutí k faktorům, které měly na tento vývoj vliv. Z pohledu zahraničněpolitických konceptů

lze říci, že hlavní priority Ruska na Blízkém východě se vyznačují určitou kontinuitou a s nástupem V. Putina do funkce hlavy státu zůstaly téměř nezměněny. Ústředním zájmem Ruska zůstala snaha o stabilizaci tohoto regionu, k níž chce Rusko přispět díky svému statutu stálého člena RB OSN. Nadále se chce podílet na řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Stabilní se také ukazuje ekonomická priorita Ruska v tomto regionu. Nově se však v konceptech od roku 2008 výslovně objevuje snaha o nalezení společného řešení v otázce jaderného programu Íránu. Koncept z roku 2013 se zase odlišuje tím, že reflektuje situaci po událostech tzv. arabského jara. (González 2013: 19–20) Mimo to se však v konceptech nevyskytuje žádná zásadní změna v pohledu Ruska na region Blízkého východu.

Navzdory tomu je možno spatřit drobný rozdíl v praktickém přístupu ruské zahraniční politiky k blízkovýchodním zemím, bez ohledu na teoretický rámec, který poskytují koncepty. Počátek zahraniční politiky v Jelcinově éře byl poznamenán proamerickým atlantistickým přístupem, který měl vliv i na blízkovýchodní politiku. O tomto fenoménu již v éře V. Putina nelze hovořit. Putinova zahraniční politika vůči Blízkému východu byla minimálně v prvních letech příznačná pragmatismem, cynismem, ekonomickými kalkulacemi a někdy i podtónem antiamerikanismu.

Oproti B. Jelcinovi měl V. Putin mnohem výhodnější pozici v uskutečňování zahraniční politiky, protože proti němu nestála vytrvalá opozice v Dumě, se kterou se B. Jelcin musel potýkat od roku 1993 až do své rezignace na post prezidenta země v roce 1999. (Freedman 2002: 510) Na základě rostoucího tlaku ze strany komunisticky a nacionalisticky naladěné Dumy došlo k určitému posunu od atlantisticky orientované ruské zahraniční politiky, což vyvrcholilo v lednu 1996 v nahrazení ministra zahraničí A. Kozyreva J. Primakovem, který se přiklonil spíše k eurasianismu a pozměnil tak směr ruské zahraniční politiky i vůči Blízkému východu. V. Putin se mohl naopak opřít o svou politickou stranu s názvem Jednota (později Jednotné Rusko)⁴¹, která v Dumě poskytovala podporu pro jeho zahraniční politiku.

V případě rusko-iránských vztahů pokračovala i po nástupu V. Putina úzká spolupráce mezi oběma zeměmi, zejména v nukleární oblasti. Z 90. let také přetrvával

---

⁴¹ Strana Jednota, kterou založil ruský oligarcha B. Berezovsky, byla předchůdkyní strany Jednotné Rusko. Po úspěšných volbách do Dumy v roce 1999 se Jednota spojila se svým poraženým soupeřem Vlast - Všeruská strana, čímž v roce 2001 došlo k vytvoření proprezidentské strany Jednotné Rusko. (Konitzer, Wegren 2006: 508)

nesouhlas mezinárodního společenství s účastí Ruska na jaderném programu Íránu. Zatímco v době B. Jelcina nedocházelo ohledně této otázky k výraznějším střetům, po roce 2000 se zvýšila dynamika v těchto vztazích, a to především na poli OSN. Rusko obhajovalo svou roli v jaderné otázce Íránu, usilovalo o zmírnění napětí prostřednictvím vlastních návrhů a zpočátku se také snažilo zabránit uvalení sankcí RB OSN na Írán. Ruský postoj se pak ale stal více ambivalentním v důsledku jeho rozdílných zájmů a Moskva začala v RB OSN spolupracovat na uvalování sankcí proti Íránu navzdory nesouhlasu a kritice ze strany íránských představitelů. Rozdíl lze spatřit v pohledu Íránu na ruské konflikty v Čečensku. Zatímco první čečenská válka byla hned zpočátku Íránem označena jako vnitřní záležitost Moskvy, do které Írán nemá právo zasahovat, druhá čečenská válka se v Íránu setkala se značným odporem. Tento postoj však přetrvával pouze krátce, později Írán zaujal opět neutrální pozici.

V otázce role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu přetrvávala snaha Moskvy o aktivní zapojení se do mírového procesu. Rusko nadále přicházelo s vlastními mírovými iniciativami, kterými chtělo demonstrovat svou nepostradatelnost v mírovém řešení tohoto konfliktu. Kontrast lze však vidět ve vztahu Ruska k zúčastněným stranám konfliktu, kdy se od roku 1996 díky novému ministru zahraničí J. Primakovovi začal ruský postoj formovat ve prospěch arabské strany. Sergey Lavrov, ruský ministr zahraničí od roku 2004, tento postoj odmítal a prohlašoval, že ruská politika není ani proarabská, ani proizraelská. Dále dodával, že Rusko se pouze zaměřuje na zabezpečení svých národních zájmů, mezi které řadí jak přátelské vztahy s arabskými státy, tak s Izraelem. (Bourtman 2006: 1) Více propalestinský postoj Ruska se však v konkrétních událostech projevoval nadále a stále intenzivněji. Příkladem může být pozvání palestinské radikální organizace Hamás do Moskvy v roce 2006.

Závěr

Tématem této bakalářské práce byl přístup ruské zahraniční politiky vůči regionu Blízkého východu v letech 1991–2014. V první kapitole byl geograficky vymezen region Blízkého východu, ačkoli bylo zdůrazněno, že v této otázce neexistuje napříč odbornou literaturou jednoznačný konsenzus. Kromě geografického definování byl region stručně popsán i z hlediska geopolitického a ekonomického, na což navazovala další část textu, která se věnovala ruským zájmům v tomto regionu. Objasnění důvodů, které vedou k orientaci ruské zahraniční politiky na oblast Blízkého východu, bylo primárním cílem této práce. Na základě analýzy literatury byly stanoveny celkem tři sféry zájmů Ruska v regionu Blízkého východu, kvůli kterým se ruská zahraniční politika na tuto oblast orientuje. První z nich je sféra geopolitická, jelikož Blízký východ je ze strany Ruska vnímán jako strategický region s potenciálními klíčovými spojenci pro Rusko. Z hlediska geopolitiky je Blízký východ chápán také jako zdroj nestability, a tudíž jako možná bezpečnostní hrozba pro celý region, ale i pro samotné Rusko. Svou roli v tom sehrává i růst radikálního islámu, jehož přílivu do problematické oblasti Předkavkazska se Rusko velmi obává, poněvadž se tato oblast vyznačuje separatistickými myšlenkami u zde žijícího muslimského obyvatelstva. Rusko se tedy snaží v tomto regionu angažovat a kontrolovat ho s cílem zajištění vlastní bezpečnosti a územní integrity státu. Z pohledu geopolitiky je dalším důvodem snaha vyvažovat vliv USA v regionu Blízkého východu.

Ekonomická sféra byla stanovena jako druhá oblast zájmů Ruska, kvůli kterým se ruská zahraniční politika orientuje na Blízký východ. Ekonomické priority Ruska v tomto regionu se týkají především energetického a zbrojního průmyslu. Za určitou taktikou Ruska zde může být považována snaha navazovat ekonomické vztahy se zeměmi, které jsou ze strany ostatních států politicky či ekonomicky izolovány a sankcionovány. Účelem tohoto jednání je dosažení ekonomického profitu Ruska bez konkurence ze strany Západu. Poslední oblast ruských zájmů na Blízkém východě byla označena jako kulturně-náboženská. V rámci této oblasti je důvodem Ruska k orientaci na Blízký východ jeho speciální vztah k židovskému, ale i k arabskému obyvatelstvu. V Rusku se nachází nezanedbatelná muslimská komunita a v Izraeli žije významný počet rusky mluvících Židů. Obě tyto skutečnosti mají vliv na ruskou domácí politiku, a proto se Rusko snaží s oběma skupinami udržet a rozvíjet vztahy na dobré úrovni.

V důsledku těchto zjištění lze říci, že se podařilo dostatečně zodpovědět dvě hlavní výzkumné otázky, které byly stanoveny v úvodu práce a které zněly takto: *Jaké důvody vedou ruskou zahraniční politiku k orientaci na oblast Blízkého východu? Jaké zájmy Rusko v této oblasti sleduje?*

Součástí cíle práce bylo také sledovat důvody ruské orientace na Blízký východ na analýzách vývoje rusko-iránských vztahů a role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu. V případě vztahu Ruska k Íránu se projevují primárně ekonomické zájmy Ruska, a to především v otázce dostavby íránské jaderné elektrárny Búšehr. Rusko ve vztahu k Íránu v ekonomické oblasti také uplatňuje záměr rozvíjet ekonomické vztahy se státy izolovanými a sankcionovanými, což je právě případ Íránu. V rusko-iránských vztazích se také promítá snaha Ruska přiklonit si arabské obyvatelstvo na svou stranu v případě čečenských separatistických válek a také zabránit šíření radikálního islámu do oblasti Předkavkazska. Z pohledu geopolitiky je zjevná snaha Ruska s pomocí Íránu jakožto regionálního spojence vyvažovat vliv USA v regionu Blízkého východu. Na roli Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu lze také vysledovat snahy Ruské federace vybalancovat dominanci USA v blízkovýchodním mírovém procesu, což je jeden z ruských geopolitických zájmů. Dále zde hraje roli úsilí Ruska vykreslit svou roli v mírovém procesu jako nepostradatelnou a tím demonstrovat statut Ruska jako velmoci nejen v regionu Blízkého východu. Vliv v této problematice mají i kulturně-náboženské zájmy Ruska, které se projevují specifickým vztahem k Izraeli, ale i k arabským zemím. V neposlední řadě se zde projevuje snaha Ruska zajistit v oblasti Blízkého východu bezpečnost, které lze částečně dosáhnout právě dlouhodobým urovnáním izraelsko-palestinského konfliktu.

V částech druhé a třetí kapitoly byla zodpovězena výzkumná otázka, která zněla následovně: *Jakým směrem se ubíraly vztahy Ruska a Íránu?* Z hlediska diplomatického byl Írán v Jelcinově i Putinově éře vnímán jako klíčový regionální společník Ruska, avšak ze začátku tohoto spojení panovala ve vzájemných vztazích jistá obezřetnost a nedůvěra. Stálým prvkem rusko-iránských vztahů byly ekonomické priority, a to zejména v oblasti zbraní a technologií. Určujícím faktorem se stala jaderná problematika Íránu, do které se Rusko zapojilo v souvislosti s výstavbou jaderné elektrárny Búšehr. Zajímavým aspektem vztahu byly ruské války v Čečensku a postoj Íránu k nim. Zatímco k první čečenské válce v 90. letech zaujal Írán hned zpočátku

neutrální pozici s cílem nevměšovat se, v případě druhé čečenské války již za prezidentství V. Putina Írán nejprve vyjádřil ostrý nesouhlas. Až později Írán označil tento konflikt za vnitřní záležitost Ruska. Po nástupu V. Putina do funkce prezidenta nadále pokračovala spolupráce Ruska s Íránem s cílem posunout vzájemné vztahy ještě na vyšší úroveň. Byla zintenzivněna pozice Ruska v jaderné otázce Íránu, čímž však zároveň docházelo k zatížení vztahů s jiným ruským blízkovýchodním spojencem – Izraelem. Zde se objevují protichůdné snahy Ruska udržovat dobré vztahy s Íránem, ať už z politických nebo ekonomických důvodů, ale zároveň odpor Ruska k iránskému vlastnictví jaderných zbraní. Tento ambivalentní postoj se ukázal například v otázce uvalování sankcí na Írán.

Poslední výzkumná otázka stanovená v úvodu práce byla položena takto: *Jak se vyvíjela pozice Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu?* Na tuto otázku opět odpovídaly svým obsahem části druhé a třetí kapitoly. Pozici Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu ovlivňovaly specifické vztahy jak s Izraelem, tak s arabskými zeměmi. Rusko v důsledku tohoto faktu zaujalo spíše nevyhraněný postoj, který byl však ovlivňován osobami ministrů zahraničí. A. Kozyrev se se svým proamerickým zaměřením klonil více k izraelské straně, naopak J. Primakov od roku 1996 vyjadřoval proarabský postoj, který pokračoval i po roce 2000. Napříč Jelcinovým i Putinovým obdobím Rusko podporovalo mírové dohody a snažilo se prosadit vlastní mírové iniciativy nebo uspořádat mírové konference v Moskvě. Tímto přístupem chtěla Moskva demonstrovat nepostradatelnost Ruska v mírovém procesu. Stejně jako v případě Íránu se i zde projevuje nevyhraněný postoj Moskvy, která si je vědoma specifického a důležitého vztahu s Izraelem, ale zároveň nechce přijít o vazby s OOP a arabskými státy.

Z pohledu zahraničněpolitických konceptů nelze spatřovat výrazné změny v přístupu ruské zahraniční politiky k regionu Blízkého východu. Zájmy Ruska na Blízkém východě zůstaly kontinuální. Rozdílné však byly faktory, které ovlivňovaly tento přístup v Jelcinově a Putinově éře. Zatímco zahraniční politika za B. Jelcina byla donucena k určitému posunu vlivem domácí nacionalistické a komunistické opozice v Dumě, V. Putin se s těmito problémy již nesešel. V. Putin měl naopak podporu ve své proprezidentské straně Jednotné Rusko, a jeho zahraniční politika tak byla plně suverénní. Další kontrast lze spatřovat v počtu aktérů působících na činnost ruské

zahraniční politiky. V době Jelcinova prezidentství ruskou zahraniční politiku ovlivňovalo množství aktérů a vyznačovala se nekoordinovaností, kterou B. Jelcin nebyl schopen účinně řešit. Po nástupu V. Putina do funkce prezidenta v roce 2000 byla tato situace vyřešena eliminací počtu těchto aktérů a tím zefektivnění koordinace ruské zahraniční politiky.

Podnětem k dalšímu zkoumání v této oblasti by mohl být postoj ruské zahraniční politiky vůči teroristické organizaci Islámský stát. Působení tohoto radikálního uskupení na území Blízkého východu je velmi aktuálním a diskutovaným tématem, protože narušuje bezpečnost a stabilitu tohoto regionu. V této souvislosti se Islámský stát dostává do centra zájmu velmocí, které se v tomto regionu angažují a mají zde své zájmy. Zajímavým tématem dalšího výzkumu by tedy mohl být přístup ruské zahraniční politiky k této organizaci. Zda Rusko vnímá Islámský stát jako hrozbu pro své blízkovýchodní zájmy, ale i jako hrozbu bezpečnosti pro vlastní stát. V případě, že tomu tak je, jaké kroky ruská zahraniční politika vůči tomuto potenciálnímu ohrožení podniká.

Literatura

Aras, Bulent, Fatih Ozbay. 2008. „The limits of the Russian-Iranian strategic alliance: its history and geopolitics, and the nuclear issue.“ *The Korean Journal of Defense Analysis* 20 (1): 45–60. Dostupné z: <<http://sam.gov.tr/wp-content/pdfs/9.pdf>> (28. 3. 2015)

Arbatov, Alexei G. 1993. „Russia’s Foreign Policy Alternatives.“ *International Security* 18 (2): 5–43. Dostupné z: <<http://www.jstor.org>> (28. 3. 2015)

Berryman, John. 2012. „Geopolitics and Russian foreign policy.“ *International Policy* 49 (4): 530–544. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

Blagov, Sergei. 2001. „POLITICS-RUSSIA: Moscow Seeks a Role in Middle East Peace Process“ *ipsnews.net*, 30. 5. 2001 (online). Dostupné z: <<http://www.ipsnews.net/2001/05/politics-russia-moscow-seeks-a-role-in-middle-east-peace-process/>> (13. 4. 2015)

Bourtman, Ilya. 2006. „Putin and Russia’s Middle Eastern Policy.“ *MERIA Journal* 10 (2): 1–8. Dostupné z: <<http://www.rubincenter.org/2006/06/bourtman-2006-06-01/>> (28. 3. 2015)

Chiles, Nick. 2012. „Russia Steps into Israel Conflict as Putin Calls for ‚Restraint‘“ *atlantablackstar.com*, 15. 11. 2012 (online). Dostupné z: <<http://atlantablackstar.com/2012/11/15/russia-steps-into-israel-conflict-as-putin-calls-for-restraint/>> (2. 4. 2015)

Clinton, William J. 1996. „Remarks on Signing the Iran and Libya Sanctions Act of 1996 and an Exchange With Reporters.“ *The American Presidency Project*. Washington, 5. 8. 1996. Dostupné z:

<<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=53160#axzz1rCWoGB2A>> (18. 4. 2015)

Čejka, Marek. 2005. *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Centrum strategických studií.

Dannreuther, Roland. 2009. „Russia and the Middle East.“ *Russia, the Middle East and Political Islam: Internal and External Challenges - REP Seminar Summary* (online; Pdf). London: Chatham House. Dostupné z: <http://www.pol.ed.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0009/41004/Russia_and_the_Middle_East_-_Internal_and_Extenal_Challenges_Report.pdf> (10. 3. 2015)

Dannreuther, Roland. 2012. „Russia and the Middle East: A Cold War Paradigm?“ *Europe-Asia Studies* 64 (3): 543–560. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

Deschepper, Julie. 2013. „The Reformulation of Russian Foreign Policy After the Fall of the USSR : Reflections on Russian Power – Reality, Illusion and Ambition.“ *The Europe Meets Russia – a Forum for Young Leaders*. Berlín, 23. 9. – 27. 9. 2013. Dostupné z: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2013-09-emr/Julie_Deschepper_-_The_Reformulation_of_Russian_Foreign_Policy.pdf> (10. 3. 2015)

Diller, Daniel C. 1990. *The Middle East*. Washington: Congressional Quarterly.

Freedman, Robert O. 1997a. „Russia and the Middle East under Yeltsin Part I.“ *Digest of Middle East Studies* 6 (2): 12–34. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1949-3606.1997.tb00723.x/epdf>> (28. 3. 2015)

Freedman, Robert O. 1997b. „Russia and the Middle East under Yeltsin Part II.“ *Digest of Middle East Studies* 6 (3): 1–31. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1949-3606.1997.tb00738.x/epdf>> (28. 3. 2015)

Freedman, Robert O. 1998. „Russia and Israel under Yeltsin.“ *Israel Studies* 3 (1): 140–169. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

Freedman, Robert O. 2001. „Russian Policy Toward the Middle East: The Yeltsin Legacy and the Putin Challenge.“ *The Middle East Journal* 55 (1): 58–90. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

Freedman, Robert O. 2002. „Putin and the Middle East.“ *Demokratizatsiya* 10 (4): 509–527. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

Freedman, Robert O. 2010. „Russia, Israel and the Arab-Israeli Conflict: The Putin Years.“ *Middle East Policy* 17 (3): 51–63. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

González, Francisco J. Ruiz. 2013. „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation: A Comparative Study“ Framework Document. *Instituto Español de Estudios Estratégicos*, April 2013 (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_marco/2013/DIEEEM06-2013_Rusia_ConceptoPoliticaExterior_FRuizGlez_ENGLISH.pdf> (13. 4. 2015)

Gray, Jerry. 1996. „Foreigners Investing In Libya or in Iran Face U.S. Sanctions" *The New York Times*, 24. 7. 1996 (online). Dostupné z:

<<http://www.nytimes.com/1996/07/24/world/foreigners-investing-in-libya-or-in-iran-face-us-sanctions.html>> (18. 4. 2015)

Gresh, Alain. 1998. „Russia’s Return to the Middle East.“ *Journal of Palestine Studies* 28 (1): 67–77. Dostupné z: <<http://www.jstor.org>> (28. 3. 2015)

Herrmann, Richard K. 1994. „Russian policy in the Middle East: Strategic change and tactical contradictions.“ *Middle East Journal* 48 (3): 455–474. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

Hindlsová, Lucie. 2004. *Dlouhá cesta k míru (Bill Clinton a Blízký východ)*. Praha: Professional Publishing.

„Iran Report: February 7, 2000“ *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 7. 2. 2000 (online). Dostupné z: <<http://www.rferl.org/content/article/1342865.html>> (18. 4. 2015)

„Iran’s Nuclear Programme: The last mile“ *The Economist*, 15. 11. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21632564-russia-makes-big-move-endgame-negotiations-iran-will-it-help-or>> (29. 3. 2015)

Ivanov, Sergey B. 2008. *44th Munich Conference on Security Policy*. Munich, 8. 2. 2008. Dostupné z: <https://www.jiscmail.ac.uk/cgi-bin/webadmin?A3=ind0802&L=QUAL-FSU&E=base64&P=613488&B=-----%3D_NextPart_000_003B_01C86CC1.50CCDBF0&T=application%2Fmsword;%20name=%22Ivanov%20Russia%20&%20Pan-Eur%20Security.doc%22&N=Ivanov%20Russia%20&%20Pan-Eur%20Security.doc&attachment=q&XSS=3> (13. 4. 2015)

Jelcinova epocha 1988–2000. 2003. Praha: Euromedia Group k.s.

Katz, Mark N. 2003. „Losing Balance: Russian Foreign Policy toward Iraq and Iran.“ *Current History* 102 (666): 341–345. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

Katz, Mark N. 2012. „Russia and Iran.“ *Middle East Policy* 19 (3): 54–64. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

Khalil, Lydia, Sergei DeSilva-Ranasinghe. 2012. „The Middle East and Geopolitics.“ *Policy* 28 (2): 43–47. Dostupné z: <<http://www.cis.org.au/images/stories/policy-magazine/2012-winter/28-2-12-lydia-khalil.pdf>> (28. 3. 2015)

Khrestin, Igor, John Elliott. 2007. „Russia and the Middle East.“ *Middle East Quarterly* 14 (1): 21–28. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

Kolobov, Oleg, Alexander Kornilov. 2011. „Middle East Policy of Russia under President Medvedev: Strategies, Institutes, Faces.“ *Bilge Strateji* 2 (4): 19–34. Dostupné z: <<http://www.academia.edu>> (28. 3. 2015)

Konitzer, Andrew, Stephen K. Wegren. 2006. „Federalism and Political Recentralization in the Russian Federation: United Russia As the Party of Power.“ *The Journal of Federalism* 36 (4): 503–522. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

Kreutz, Andrej. 2002. „The Geopolitics of Post-Soviet Russia and the Middle East.“ *Arab Studies Quarterly* 24 (1): 49–61. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

Kropáček, Luboš. 1999. *Blízký východ na přelomu tisíciletí*. Praha: Vyšehrad.

Krupp, Michael. 2013. *Dějiny státu Izrael*. Praha: Vyšehrad.

Lewis, Bernard. 1995. *Dějiny blízkého východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Lo, Bobo. 2002. *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking*. New York: Palgrave Macmillan.

Malashenko, Alexey. 2010. „Middle East Quartet Meets in Moscow“ *Carnegie Moscow Centre*, (online). Dostupné z: <<http://carnegie.ru/2010/03/19/middle-east-quartet-meets-in-moscow/dvwa>> (2. 4. 2015)

Malashenko, Alexey. 2014. „Russia’s Policy in the Middle East and the Fight Against Extremism.“ *Carnegie Moscow Centre*, (online). Dostupné z: <<http://carnegie.ru/2014/10/28/russia-s-policy-in-middle-east-and-fight-against-extremism/hsy6>> (28. 3. 2015)

Malcolm, Neil, Alex Pravda. 1996. „Democratization and Russian foreign policy.“ *International Affairs* 72 (3): 537–552. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

Malek, Martin. 2008. „Russia, Iran and the Conflict in Chechnya.“ *Caucasian Review of International Affairs* 2 (1): 1–10. Dostupné z: <http://www.cria-online.org/2_4.html> (18. 4. 2015)

Mankoff, Jeffrey. 2009. *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Melville, Andrei, Tatiana Shakleina. 2005. *Russian Foreign Policy In Transition: concepts and realities*. Budapest: Central European University Press.

Muasher, Marwan. 2014. „The Second Arab Awakening.“ *Carnegie Endowment for International Peace*, (online). Dostupné z: <<http://carnegieendowment.org/2014/04/01/second-arab-awakening/h70w>> (28. 3. 2015)

Nálevka, Vladimír. 2000. *Světová politika ve 20. století (II.)*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml.

Nechepurenko, Ivan. 2014. „Despite His Sympathy, Putin Is Unable to Support Israel Against Hamas“ *The Moscow Times*, 15. 7. 2014 (online). Dostupné z: <www.themoscowtimes.com/news/article/despite-his-sympathy-putin-is-unable-to-support-israel-against-hamas/503466.html> (2. 4. 2015)

Omelicheva, Mariya Y. 2012. „Russia’s Foreign Policy toward Iran: A Critical Geopolitics Perspective.“ *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 14 (3): 331–344. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

Peretz, Don. 1988. *The Middle East Today*. New York: Praeger Publishers.

Pikayev, Alexander. 2009. „Russia and the Middle East.“ *Russia, the Middle East and Political Islam: Internal and External Challenges - REP Seminar Summary* (online; Pdf). London: Chatham House. Dostupné z: <http://www.pol.ed.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0009/41004/Russia_and_the_Middle_East_-_Internal_and_Extenal_Challenges_Report.pdf> (10. 3. 2015)

Primakov, Yevgeny. 2009. *Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*. New York: Basic Books.

Rabkin, Yakov M. 2013. „Russia, China and India and the Israel-Palestine Conflict.“ *Holy Land Studies* 12 (1): 9–24. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

„Russia Demographics Profile 2014“ *Index Mundi*, (online). Dostupné z: <http://www.indexmundi.com/russia/demographics_profile.html> (13. 4. 2015)

„Russia’s move in Crimea could undermine Iran talks“ *country.eiu.com*, 3. 3. 2014 (online). Dostupné z: <<http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=751591259&Country=Iran&topic=Politics&subtopic=Forecast&subsubtopic=International+relations&u=1&pid=1683001352&oid=1683001352&uid=1>> (29. 3. 2015)

Říchová Blanka. 2012. *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál.

Schmidt, Mathew. 2005. „Is Putin Pursuing a Policy of Eurasianism?“ *Demokratizatsiya* 13 (1): 87–99. Dostupné z: <<http://www.proquest.com>> (28. 3. 2015)

Schulze, Kirsten E. 2012. *Arabsko-izraelský konflikt*. Brno: CPress.

Smith, Mark A. 2002a. „Russia & The Israeli-Palestinian Conflict.“ *Conflict Studies Research Centre* 90: 1–7. Dostupné z: <<http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=96515>> (28. 3. 2015)

Smith, Mark A. 2002b. „Russia & The Middle East.“ *Conflict Studies Research Centre* 79: 1–14. Dostupné z: <<http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=96377&lng=en>> (28. 3. 2015)

Tarock, Adam. 1997. „Iran and Russia in ‘strategic alliance’.“ *Third World Quarterly* 18 (2): 207–223. Dostupné z: <<http://www.ebsco.com>> (28. 3. 2015)

„The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000.“ *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, online. Dostupné z: <<http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>> (13. 4. 2015)

„The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2008.“ *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, online. Dostupné z: <<http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>> (13. 4. 2015)

„The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2013.“ *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, online. Dostupné z: <<http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/869c9d2b87ad8014c32575d9002b1c38!OpenDocument>> (13. 4. 2015)

„The Iran deal: Better than expected" *The Economist*, 2. 4. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/21647808>> (18. 4. 2015)

Trenin, Dmitri. 2010. „Russia’s Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States“ A Century Foundation Report. *The Century Foundation*, 2010 (online; Pdf). Dostupné z: <http://carnegieendowment.org/files/trenin_middle_east.pdf> (13. 4. 2015)

Trenin, Dmitri. 2013. „Russia’s Middle East Gambit.“ *Carnegie Moscow Centre*, (online). Dostupné z: <<http://carnegie.ru/2013/05/30/russia-s-middle-east-gambit/g7ml>> (13. 4. 2015)

Trenin, Dmitri. 2014. „Russia’s Breakout From the Post-Cold War System: The Drivers of Putin’s Course.“ *Carnegie Moscow Centre*, (online). Dostupné z: <<http://carnegie.ru/2014/12/22/russia-s-breakout-from-post-cold-war-system-drivers-of-putin-s-course#>> (17. 4. 2015)

United Nations. 2006. „Resolution 1696“ *Security Council*, July 2006 (online; Pdf). Dostupné z: <https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1696-2006.pdf> (29. 3. 2015)

United Nations. 2010. „Resolution 1929“ *Security Council*, June 2010 (online; Pdf). Dostupné z: <https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1929-2010.pdf> (29. 3. 2015)

Varol, Tugce. 2013. *The Russian Foreign Energy Policy*. Kocani: EGALITE.

Seznam použitých zkratk

EU	Evropská unie
G7	Group of Seven
G8	Group of Eight
IAEA	Mezinárodní agentura pro atomovou energii
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
NATO	Severoatlantická aliance
OIC	Organizace islámské spolupráce
OOP	Organizace pro osvobození Palestiny
OSN	Organizace spojených národů
RB OSN	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů
SSSR	Sovětský svaz
USA	Spojené státy americké
VB	Velká Británie

Abstrakt

Přístup ruské zahraniční politiky k regionu Blízkého východu 1991–2014

Tématem této bakalářské práce je přístup ruské zahraniční politiky vůči regionu Blízkého východu v letech 1991–2014. Ruská zahraniční politika vůči tomuto regionu je zde sledována ve dvou časových obdobích. První období odpovídá letem 1991–1999, kdy byl prezidentem Ruské federace Boris Jelcin. Druhé časové období je vymezeno lety 2000–2014 a je charakteristické dominancí Vladimíra Putina, který v uvedené době zastával střídavě funkci předsedy vlády a prezidenta Ruské federace. Cílem práce je objasnit důvody, které vedou ruskou zahraniční politiku k orientaci na Blízký východ. Následně jsou tyto důvody sledovány na příslušných analýzách vývoje rusko-iránských vztahů a role Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu. V práci je také pozorována dynamika rusko-iránských vztahů a vývoj pozice Ruska v izraelsko-palestinském konfliktu s důrazem na vnitropolitické faktory, které měly vliv. Součástí práce je také rozbor ruských zahraničněpolitických konceptů, přičemž je sledováno, jak tyto dokumenty nahlíží na region Blízkého východu.

Klíčová slova:

ruská zahraniční politika, Blízký východ, Rusko, Boris Jelcin, Vladimír Putin, Írán, izraelsko-palestinský konflikt

Abstract

The approach of Russian foreign policy toward the Middle East region 1991–2014

The topic of this bachelor thesis is the approach of the Russian foreign policy toward the Middle East region in the years 1991–2014. The Russian foreign policy toward this region is observed in two periods of time. The first one corresponds with years 1991–1999 when the president of the Russian federation was Boris Yeltsin. The second one is defined years 2000–2014 and it is characterized by dominance of Vladimir Putin who in this period alternately occupied the post of prime minister and president of the Russian federation. The goal of this thesis is clarifying reasons which lead the Russian foreign policy to orientation toward the Middle East region. Subsequently these reasons are observed on the analysis of development of the Russian-Iranian relationship and of evolution of Russian position in the Israeli-Palestinian conflict. The thesis also focuses on the dynamics of Russian-Iranian relationship and on the evolution of Russian position in the Israeli-Palestinian conflict, with emphasis on domestic factors which had an impact. The thesis also includes the analysis of the Russian foreign policy concepts when it concentrates on Russian view of the Middle East region in these documents.

Key words:

Russian foreign policy, Middle East, Russia, Boris Yeltsin, Vladimir Putin, Iran, Israeli-Palestinian conflict